

VER-BEELD-ING

EEN PRAKTIJKGIDS VOOR
ARTS-BASED LEARNING
IN DE KLAS

In deze verzamelmap vind je drie verschillende materialen terug die je kunnen helpen om kunst te gebruiken als deel van het leren in je klas. Dat noemen we **arts-based learning**. De materialen zijn gemaakt voor leerkrachten lager en secundair onderwijs, en zijn direct bruikbaar in jouw klaspraktijk!

INFOFICHES

Deze infofiches bieden je achtergrondinformatie over arts-based learning: wat het precies is, waarom het waardevol kan zijn voor jouw onderwijspraktijk, en hoe je het concreet kunt inzetten in de klas. Elke fiche gaat dieper in op een belangrijk idee dat helpt om van je klas een plek te maken waar creatief en betekenisvol leren centraal staat:

- **Arts-based learning:** hoe kunst leer-ervaringen verrijkt en leerlingen meer betreft.
- **Multiperspectivisme:** hoe je leerlingen leert om kritisch naar een onderwerp te kijken vanuit verschillende standpunten.
- **Een stem voor iedereen:** hoe iedere leerling de kans krijgt om zich op een unieke en persoonlijke manier uit te drukken.
- **Constructieve frictie:** hoe je meningsverschillen in de klas gebruikt als kans om dieper te leren en creatief te denken.

STAPPENPLANNEN

De stappenplannen leggen uit hoe je met een kunstzinnige werkvorm aan de slag kunt gaan in de klas:

- **Photovoice:** leerlingen brengen met foto's hun omgeving en ervaringen in beeld om zo een boodschap over te brengen en onderwerpen bespreekbaar te maken.
- **Future Headlines:** leerlingen bedenken krantenkoppen over hoe zij de toekomst zien en gaan na welke stappen nodig zijn om dit toekomstbeeld te realiseren.
- **Educational Digital Storytelling:** leerlingen maken een digitaal verhaal rond een thema of ervaring en reflecteren over hun eigen gedachten en gevoelens.

BINGO- EN DIALOOGKAARTEN

De bingokaarten zijn handige checklists. Ze helpen je om na te gaan of alle voorwaarden aanwezig zijn om arts-based learning goed en veilig te integreren in je klaspraktijk. De dialoogkaarten zijn bedoeld om stil te staan bij je aanpak en daarover eventueel in gesprek te gaan met collega's. Je kunt ze niet alleen individueel gebruiken als een tool voor reflectie, maar bijvoorbeeld ook inzetten bij een overleg, een teamvergadering of een pedagogische studiedag. Ze helpen je reflecteren over verschillende thema's, zoals:

- **Slim plannen**
- **Veilig leren**
- **Ethisch handelen**
- **Frustratie omzetten in kansen**
- **Gesprekken stimuleren**
- **Met macht omgaan**

Titel: Ver-beeld-ing: Een praktijkgids voor arts-based leren in de klas

Dit project is gerealiseerd met de steun van Leerpunt en de Vlaamse Overheid.

Samenwerkende partijen: UHasselt, Vrije Universiteit Brussel, VillaGrafica.be

Graphics & Lay out: Erwin Vanherck | VillaGrafica.be

Copyright © 2025: Joke Vanbrabant, Jetske Stribos, Elke Emmers & Joost Vaesen

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, geluidsband, elektronisch of op welke wijze dan ook, zonder schriftelijke toestemming van de uitgever.

ARTS-BASED LEARNING

EEN SCHETS

Kunst is een manier om jezelf uit te drukken, waarbij creativiteit, verbeelding en schoonheid centraal staan⁽¹²⁾. Bij **arts-based learning gebruik je kunst als krachtig leermiddel in je klas, waardoor leren een andere dimensie krijgt**. Het gaat hierbij niet om het maken van “mooie” kunstwerken, maar om kunst te gebruiken om leerlingen te helpen kritisch na te denken, samen te werken en te reflecteren op zichzelf en de omgeving⁽⁴⁾.

Arts-based learning is méér dan een leermethode; het is een manier om theorie, creativiteit en praktijk samen te brengen⁽⁵²⁾. Benieuwd wat het voor jouw klaspraktijk kan betekenen? Ontdek het samen met ons!

ARTS-BASED LEARNING

DE BASISKLEUR

Arts-based learning is een actieve en onderzoekende manier van leren, waarbij ervaring en creativiteit centraal staan⁽³⁰⁾. Het is een aanpak die denken, doen en voelen combineert en sluit dan ook aan bij theorieën die het belang hiervan benadrukken⁽³⁰⁾. Zo stelde John Dewey dat je het best leert door zelf ervaringen op te doen en benadrukte Jürgen Habermas hoe belangrijk het is om kritisch na te denken en te reflecteren op de wereld om ons heen⁽²⁹⁾. Door kunst in te zetten tijdens het leerproces sluit je aan bij wat leerlingen echt nodig hebben: actief leren, experimenteren en ontdekken^(29; 30). Zo leren ze complexe onderwerpen begrijpen op een manier die verder gaat dan enkel informatieverwerving⁽³⁰⁾.

Arts-based learning helpt leerlingen om⁽³⁰⁾:

- Actief op ontdekking te gaan en onderzoekend te denken
- Vragen te stellen en verbanden te leggen
- Zelfvertrouwen op te bouwen en eigen perspectieven te ontdekken
- Hun eigen stem te vinden en zich creatief uit te drukken
- Op een betekenisvolle manier te reflecteren over zichzelf en de wereld om zich heen.

DE MAGIE VAN CREATIE

Arts-based learning versterkt belangrijke vaardigheden die in alle vakken aan bod kunnen komen⁽⁴⁾. We denken hierbij aan:

BASISVAARDIGHEDEN
TAALVAARDIGHEDEN
REKENVAARDIGHEDEN
ZELFVERTROUWEN
CREATIEF DENKEN
LEVENSLANG LEREN
ACTIEF BURGERSCHAP
SAMENWERKING
COMMUNICATIE
KRITISCH DENKEN
ENGAGEMENT EN BETROKKENHEID
SOCIAAL-EMOTIONEEL WELZIJN

De methode beperkt zich dus niet tot één vak, maar kan vakoverstijgend en transdisciplinair worden toegepast, waarbij verschillende vakken en onderwerpen met elkaar verbonden worden^(4; 44).

Arts-based learning biedt tal van voordelen, waaronder^(13; 29; 36; 52):

- De methode bevordert creatief, kritisch en probleemoplossend denken.
- De methode helpt om verschillende perspectieven te verkennen.
- De methode versterkt het leggen van verbanden en bevordert diepgaand begrip.
- De methode stimuleert samenwerking, communicatie en empathie.
- De methode verbetert zelfexpressie in een veilige omgeving, en draagt bij aan zelfvertrouwen, trots, voldoening en stressvermindering.
- De methode biedt de kans om gevoelens op een andere manier tot uitdrukking te brengen.

DE KUNST VAN DE PRAKTIJK

Arts-based learning werkt goed, zeker als je het combineert met een veilige klasomgeving en ruimte om te experimenteren. We reiken je enkele concrete stappenplannen aan voor drie *arts-based learning* methoden, zodat jij als leerkracht meteen aan de slag kunt, met:

- Photovoice
- Future headlining
- Educational digital storytelling

Daarnaast ontwikkelden we bingo- en dialoogkaarten die reflectie kunnen stimuleren.

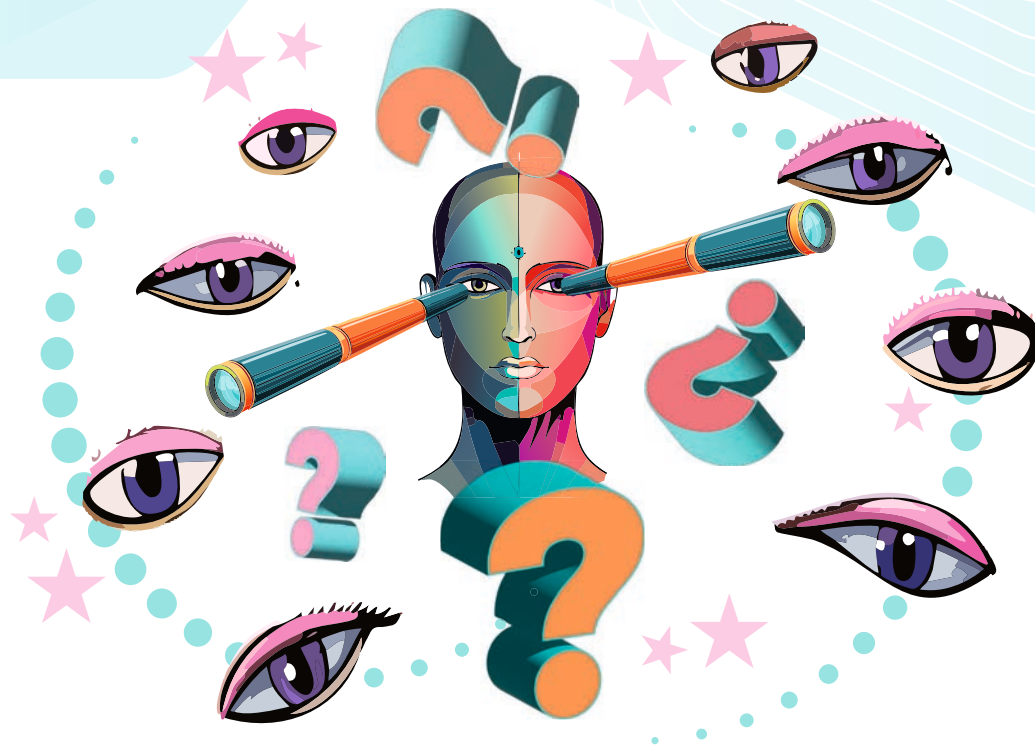
ARTS-BASED LEARNING

DE INSPIRATIEGALERIJ: OM JE OP WEG TE HELPEN

Arts-based learning geeft ruimte om samen te leren, te voelen en te ontdekken. Hieronder vind je enkele praktijkvoorbeelden. Deze lijst is zeker niet limitatief: *arts-based learning* kan op uiteenlopende manieren, in diverse vormen, binnen allerlei vakken worden ingezet en is bovendien geschikt voor leerlingen van alle leeftijden^(16; 33; 36; 52).

Spiegel met poppen	Leerlingen spelen met poppen een situatie na, zoals de ervaringen van de pop op school. Zo kunnen ze het gedrag, de gevoelens en wat de pop doet in bepaalde situaties toelichten. Bijvoorbeeld: "Hoe voelt de pop zich op school?" of "Wat doet de pop als...?" Op deze manier krijgen leerlingen de kans om op een veilige manier hun gedachten en gevoelens te ontdekken en te delen⁽⁵²⁾.
Kruip in de huid van een historisch figuur	Laat leerlingen zich verdiepen in het leven van een bekend historisch figuur, en geef hen de opdracht diens verhaal tot leven te brengen. Dit begint met het activeren van hun voorkennis, het verdiepen in de leerinhoud en het ontdekken en corrigeren van eventuele misconcepties. Leerlingen reflecteren over de invloed die deze figuur had op de samenleving en bespreken dit samen met klasgenoten. Zo krijgen leerlingen niet alleen meer inzicht in de geschiedenis, maar begrijpen ze ook beter de impact ervan⁽⁵²⁾.
Teken je inzicht	Leerlingen visualiseren wetenschappelijke concepten en processen (bijvoorbeeld celstructuren of meiose in biologie) in de vorm van een grafiek, mindmap, boomstructuur of een andere creatieve structuur. Door hun gedachten op papier te zetten, leren ze eventuele verbanden te zien en worden ze uitgedaagd wetenschappelijk te redeneren⁽⁵²⁾.
Maak je eigen verhaaleinde	Start een verhaal en laat leerlingen het op hun eigen manier afmaken – door te tekenen, schrijven, spelen of vertellen. Zo stimuleer je verbeelding, kritisch denken, taalontwikkeling én creativiteit. Bovendien biedt dit unieke kansen om leerlingen met elkaar in gesprek te laten gaan over uiteenlopende interpretaties⁽²⁾.

MULTI-PERSPECTIVISME

EEN SCHETS

Als leerkracht is het belangrijk dat je niet alleen luistert naar wat je leerlingen denken, maar hen ook helpt om naar een situatie of thema te kijken vanuit verschillende invalshoeken. **Wanneer leerlingen gebeurtenissen en ideeën en situaties vanuit verschillende kanten leren bekijken en beoordelen, spreken we van multiperspectivisme⁽¹⁾.** Zo leren ze dat mensen dingen soms anders beleven of bekijken, en dat daar (al dan niet) goede redenen voor kunnen zijn.

Het is van belang dat deze perspectieven niet alleen gedeeld, maar ook met elkaar vergeleken en beoordeeld worden^(3; 39). Zo leren leerlingen kritisch nadenken en meer respect te hebben voor anderen⁽³⁾. Zeker in tijden van polarisatie is het waardevol om verschillende perspectieven bespreekbaar te maken, aangezien het vooroordelen kan doorbreken en respectvolle gesprekken bevordert⁽¹⁾.

Multiperspectivisme kan zowel in het lager als secundair onderwijs op verschillende manieren in iedere les en elk gesprek geïntegreerd worden. Het is een open houding die je als leerkracht aanneemt, die je onderwijs verrijkt en leerlingen voortdurend uitdaagt om nieuwe invalshoeken te ontdekken. Bovendien is het een techniek die met verschillende strategieën kan worden toegepast⁽¹⁾.

Arts-based learning

biedt hier een mooie ingang: via creatieve werkvormen wordt een veilige en open ruimte gecreëerd waarin leerlingen leren dat iedereen anders kan denken of voelen over eenzelfde situatie. Ze oefenen het luisteren naar elkaar, en leren zich te verplaatsen in een ander én in het onderbouwen van hun perspectief. Door verhalen te verbeelden, rollen te spelen of beelden te analyseren, onderzoeken ze niet alleen hun eigen ideeën, maar ook die van anderen⁽⁵²⁾.

MULTI-PERSPECTIVISME

DE BASISKLEUR

De ontwikkeling van een kind gebeurt in verschillende omgevingen zoals thuis, op school, in de buurt... waardoor iedereen vanuit een unieke bril naar de wereld kijkt. Door die verschillende brillen te benoemen en te bespreken in de klas, leren leerlingen dat er niet altijd één juist antwoord is.

Het model hiernaast, van psycholoog Urie Bronfenbrenner, laat zien hoe de ontwikkeling van mensen wordt beïnvloed door verschillende, onderling verbonden omgevingen. Het model onderstreept het belang van multiperspectivisme: om de wereld beter te begrijpen, is het waardevol om diverse invalshoeken te verkennen in plaats van vast te houden aan één standpunt⁽¹⁾.

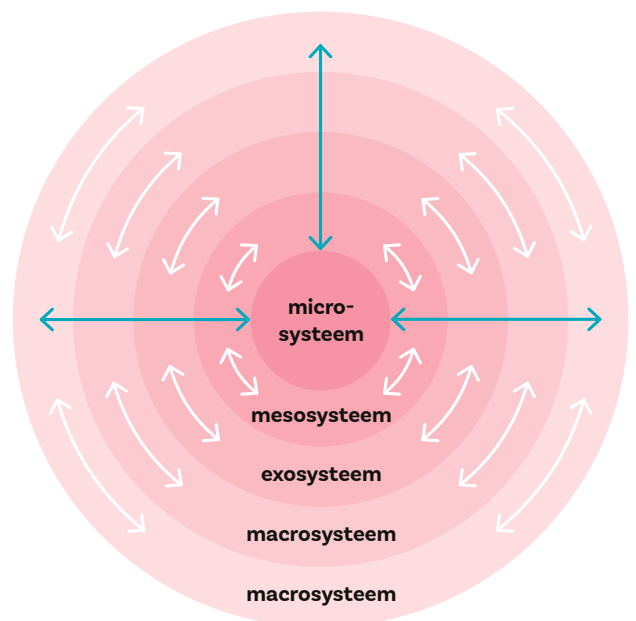
Microsysteem: Dit is de directe omgeving van het kind, zoals ouders, broers/zussen, school, vrienden, leerkrachten.

Mesosysteem: Dit zijn de relaties tussen de onderdelen van het microsysteem, bijvoorbeeld de samenwerking tussen ouders en school of tussen ouders en vrienden.

Exosysteem: Dit is de ruimere omgeving die indirect invloed heeft op het kind, zoals het werk van de ouders, gezondheidszorg, media, buurtvoorzieningen.

Macrosysteem: Dit is de maatschappelijke en culturele context, zoals normen en waarden, wetten, cultuur, sociaaleconomische factoren.

Chronosysteem: Dit staat voor de veranderingen over de tijd heen, zoals levensgebeurtenissen (bv. scheiding) of maatschappelijke evoluties.

DE MAGIE VAN CREATIE

Wanneer je multiperspectivisme een plek geeft in je klas, bied je je leerlingen tal van voordelen, waaronder^(1; 3; 20; 27; 57):

• Het stimuleren van kritisch denken.• Het stimuleren van analyse van complexe vraagstukken, wat leidt tot goed onderbouwde en doordachte beslissingen.• Het creëren van ruimte voor openheid en wederzijds respect.• Het bevorderen van het begrip van inhoud door het doorgronden van complexe ideeën.	• Het ontwikkelen van democratische vaardigheden.• Het versterken van zelfvertrouwen door gehoord en gerespecteerd te worden.• Het vergroten van emotionele intelligentie.• Het doorbreken van vooroordelen.

DE KUNST VAN DE PRAKTIJK

Om multiperspectivisme te integreren in de klaspraktijk, is het allereerst belangrijk om een veilige leeromgeving te creëren waarin leerlingen zich durven uit te spreken. Om dit te realiseren verwijzen we je graag door naar onze bingokaart **'Veilige leeromgeving'**.

Om multiperspectivisme verder goed toe te passen in de klas, moeten leerkrachten bovendien rekening houden met een paar belangrijke punten^(54; 57):

Wees goed geïnformeerd: Leerkrachten moeten voldoende kennis hebben om verschillende standpunten in de les te verwerken. Ze moeten zich ook bewust zijn van de diversiteit aan meningen die leerlingen kunnen hebben⁽⁵⁷⁾.

Wil je met de klas praten over bijvoorbeeld klimaatverandering? Dan is het belangrijk dat je weet welke standpunten hierover bestaan én hoe deze onderbouwd worden. Zo kan je leerlingen goed begeleiden en gerichte vragen stellen.

Ga niet alleen voor 'gemakkelijke' onderwerpen: Multiperspectivisme moet niet alleen toegepast worden op onderwerpen die makkelijk verschillende standpunten bieden. Het moet breder ingezet worden: er zijn talloze onderwerpen die kritische denkvaardigheden van leerlingen uit het lager en secundair onderwijs kunnen stimuleren⁽⁵⁴⁾.

Durf diepere discussies aan te gaan. Leerlingen kunnen in het vak geschiedenis verschillende perspectieven onderzoeken over thema's zoals kolonisatie of de impact van de slavernij. In maatschappijleer kunnen ze verschillende standpunten verkennen over homoseksualiteit, gelijkheid en burgerschap. In natuurwetenschappen kunnen ze bijvoorbeeld de discussie rondom dierenrechten en duurzaamheid vanuit diverse oogpunten analyseren. Durf moeilijke thema's dus aan te gaan, maar pas je aanpak aan aan de leeftijd van je leerlingen.

Zorg voor respect: Wees je als leerkracht bewust van de ethische en morele aspecten van een onderwerp. Sommige onderwerpen kunnen gevoelig liggen, maar dit mag geen reden zijn om ze te vermijden. Als leerkracht is het daarom essentieel om je rol als gespreksleider serieus te nemen. Zorg ervoor dat er altijd respect is en een veilige ruimte voor alle meningen. Moedig openheid aan en balanceer verschillende perspectieven^(45; 51).

Stel dat er in de klas discussies ontstaan tussen leerlingen die voor- en tegenstander zijn van euthanasie. Dan moet je als leerkracht zorgen voor een respectvolle en veilige omgeving waarin alle standpunten gedeeld kunnen worden, zelfs als de meningen verschillen. De leerkracht moet de leerlingen aanmoedigen om respectvol naar elkaar te luisteren, hun standpunten te onderbouwen en de discussie in goede banen te leiden. Geef niet enkel een forum aan radicale stemmen in je klas, maar betrek actief alle leerlingen en maak het vraagstuk concreet aan de hand van specifieke getuigenissen.

MULTI-PERSPECTIVISME

DE INSPIRATIEGALERIJ: OM JE OP WEG TE HELPEN

Hieronder vind je enkele voorbeelden van multiperspectivisme in de praktijk^(15; 52; 53). Deze lijst is uiteraard niet limitatief; in werkelijkheid kan de methode op veel manieren, voor alle leeftijden en in allerlei vakken toegepast worden.

Beelden en meningen analyseren	Leerlingen bekijken verschillende soorten bronnen, zoals boeken, video's en berichten op sociale media. Door deze bronnen te vergelijken, ontdekken ze uiteenlopende meningen over een onderwerp en leren ze andere perspectieven beter begrijpen.
Een gebeurtenis van meerdere kanten bekijken	Leerlingen onderzoeken een gebeurtenis vanuit verschillende perspectieven, bijvoorbeeld vanuit lokaal, nationaal en wereldwijd oogpunt. Zo ervaren ze hoe eenzelfde gebeurtenis op verschillende niveaus anders kan worden beleefd en beoordeeld.
Monumenten bespreken	Leerlingen verdiepen zich in monumenten die beklad of beschadigd zijn. Waarom gebeurt dat? Wat vinden leerlingen daarvan? Ze onderzoeken de achterliggende redenen hiervoor en ontdekken waarom sommige mensen monumenten willen behouden, aanpassen of verwijderen.
Verschillende standpunten bespreken	Geef een stelling (bijvoorbeeld "Iedereen moet altijd met de fiets naar school komen.") en laat leerlingen in groepjes voor- en tegenargumenten bedenken. Door in gesprek te gaan, ontdekken ze waarom mensen tot andere standpunten komen en leren ze deze verschillende zienswijzen beter begrijpen.
Perspectief innemen	Leerlingen kruipen in de huid van iemand anders, bijvoorbeeld een historische figuur, een ander kind of zelfs een dier. Hoe kijkt die naar de situatie? Waarom denkt die persoon zo? Door zich te verplaatsen in een ander perspectief, krijgen ze inzicht in de keuzes en beweegredenen van diegene.

EEN STEM VOOR IEDEREEN

EEN SCHETS

Als we goed onderwijs willen bieden, op maat van de leerlingen, moeten we hun stem serieus nemen – en nog belangrijker: hen ook écht betrekken bij wat er in de klas gebeurt. Dat noemen we leerlingenparticipatie. Dit gaat verder dan alleen luisteren of vragen wat leerlingen vinden. **Het betekent dat we leerlingen de kans geven om hun ideeën, gevoelens en keuzes te delen, hen echt actief betrekken bij beslissingen en hen het gevoel geven dat ze deel uitmaken van een gemeenschap**^(7; 32). Dit zorgt ervoor dat leerlingen *student agency* ontwikkelen⁽³⁶⁾, dat ze zich eigenaar voelen van hun leerproces⁽³⁸⁾. Belangrijk is dat participatie geen uitzondering hoeft te zijn, maar op kleine manieren in elke les geïntegreerd kan worden⁽¹⁾.

Arts-based learning

biedt een krachtige manier om leerlingenparticipatie te bevorderen. Kunst overstijgt taalbarrières en helpt leerlingen om zich op hun eigen manier uit te drukken – ook als ze het moeilijk vinden om iets in woorden te zeggen. Via kunst kunnen alle leerlingen op een toegankelijke manier hun stem laten horen. Zo krijgt iedereen de kans om actief deel te nemen aan het leerproces⁽⁵²⁾!

EEN STEM VOOR IEDEREEN

DE BASISKLEUR

Verskillende modellen van participatie, bijvoorbeeld die van Roger Hart (1992), Roger Shier (2001), Michael Fielding (2011) en Dana Mitra (2018), tonen aan dat participatie verschillende vormen kent, gaande van symbolische betrokkenheid zonder echte invloed tot volwaardige inspraak en gedeelde besluitvorming⁽³⁷⁾.

Allen stellen dat elke vorm van actieve deelname beter is dan geen, maar dat de betrokkenheid van leerlingen toeneemt naarmate ze meer verantwoordelijkheid en invloed hebben in het leerproces^(19; 22; 23; 35; 38; 48).

Door leerlingen een stem te geven, ontstaat een leeromgeving waarin leerling en leerkrachten samen leren en groeien, en traditionele hiërarchie plaatsmaakt voor gedeelde verantwoordelijkheid^(35, 36).

Symbolische betrokkenheid: Een school wil de speelplaats omvormen tot een plaats waar kinderen meer uitgenodigd worden om te spelen. Om zicht te krijgen op de perspectieven van de leerlingen, stelt het schoolteam een bevraging op. De leerlingen vullen een vragenlijst in en kunnen ideeën geven voor de toekomst. Het schoolteam vat vervolgens de antwoorden samen en weerhoudt enkele ideeën.

Volwaardige inspraak en gedeelde besluitvorming: Een meer participatief alternatief zou zijn dat leerlingen deel uitmaken van het ontwikkelteam. Samen met leerkrachten en architecten maken ze een analyse, verzamelen en selecteren ze ideeën, buigen ze zich over de ontwerpen en maquettes en volgen ze het proces van uitvoering mee op.

DE MAGIE VAN CREATIE

De stem van leerlingen integreren in het leerproces heeft tal van voordelen voor de leerlingen en de school, waaronder^(32; 35; 37):

- De leerlingen voelen zich eigenaar van wat ze leren.
- De leerlingen hebben meer inzicht in hun leerproces.
- De leerlingen zijn meer betrokken, voelen zich gewaardeerd en doen actiever mee.
- De leerlingen denken kritisch na, reflecteren en ontwikkelen probleemoplossend vermogen.
- De leerlingen ontwikkelen samenwerkingsvaardigheden en oefenen sociale interactie.
- De leerlingen groeien in zelfvertrouwen en leren omgaan met verschillen.
- De leerlingen leren democratische vaardigheden, zoals onderhandelen, het begrijpen van verschillende standpunten en beslissingen nemen.
- De school wordt een plek waar iedereen zich gehoord voelt.
- Er ontstaat een warmere sfeer en betere samenwerking.
- Leerlingen kunnen actief bijdragen aan de schoolgemeenschap.
- De lessen sluiten beter aan bij wat leerlingen belangrijk vinden.
- Het bevordert relaties tussen leerkracht en leerlingen.
- Leerkrachten leren anders kijken naar hun rol en spelen beter in op behoeften van hun leerlingen.

DE KUNST VAN DE PRAKTIJK

Alles begint met een veilige leeromgeving: leerlingen moeten zich vrij voelen om hun mening te geven en zich op hun eigen manier te uiten. Om dit te realiseren verwijzen we je graag door naar onze bingokaart **'Veilige leeromgeving'**.

Verder bestaan er ook nog andere voorwaarden voor succesvolle leerlingenparticipatie, waaronder⁽³⁵⁾:

- Voer gesprekken met leerlingen, niet voor of over hen.
- Zorg voor een gelijkwaardige, open sfeer, waarin iedereen durft te spreken.
- Verdeel de machtsverhoudingen, zie je leerlingen als partners.
- Vier successen, hoe klein ook – dat moedigt aan.
- Werk aan een schoolcultuur waar leerlingen, ouders en leerkrachten zich gehoord.

In plaats van een traditioneel lesoverzicht over stadsplanning, starten de leerlingen met een brainstormsessie over 'de stad van de toekomst'. In deze sessie worden alle leerlingen uitgenodigd om hun ideeën en ervaringen te delen, waarbij actief wordt geluisterd naar diverse perspectieven. In kleine groepen kiezen de leerlingen een specifiek aspect van de stad dat ze verder zullen onderzoeken, zoals groene energie of toegankelijke openbare ruimte. De groepsindeling gebeurt in overleg met de leerlingen, met aandacht voor inclusiviteit en samenwerking. De leerdoelen worden in dialoog met de leerlingen geformuleerd. Doorheen het project beslissen de leerlingen hoe ze hun ideeën willen uitwerken en presenteren. De leerkracht neemt een begeleidende rol en stelt gerichte vragen, maar erkent de leerlingen als volwaardige partners in het proces. Aan het eind van het project worden successen gevierd door een klasexpo.

EEN STEM VOOR IEDEREEN

DE INSPIRATIEGALERIJ: OM JE OP WEG TE HELPEN

De stem van leerlingen is breed en kan op verschillende manieren betrokken worden in het leerproces. Hieronder vind je enkele voorbeelden^(31; 32; 47). Deze lijst is zeker niet volledig - de stem van leerlingen kan op talloze manieren en in allerlei settings vorm krijgen.

Leerlingen als onderzoekers	Leerlingen tekenen hun ideale klaslokaal en delen hun werk met hun klasgenoten. Vervolgens worden de verschillende voorstellen één voor één uitgetest en telkens klassikaal geëvalueerd. Zo ontdekken leerlingen en hun leerkracht samen welke opstelling hen het beste ligt. Dit wordt afgesloten met een reflectiegesprek: Wat heb je geleerd? Hoe heb je dit ervaren? Hoe kunnen we nog verbeteren? Deze aanpak draagt bij aan de betrokkenheid van de leerlingen in de klas.
Keuze van de leerlingen	Je kunt leerlingen veel eigenaarschap geven in het leerproces door hen keuzes aan te bieden. Ze kunnen bijvoorbeeld zelf een onderwerp kiezen voor een wetenschapsles of experiment, beslissen of ze individueel of in groep werken, hun eigen onderzoeksvragen bedenken, welke bronnen ze gebruiken, en bepalen hoe ze hun bevindingen presenteren.
Stem van leerlingen horen	Het integreren van de stem van leerlingen hoeft helemaal niet complex te zijn. Ook met eenvoudige ingrepen kun je hun betrokkenheid en inspraak vergroten. Denk bijvoorbeeld aan het gebruik van digitale tools waarmee leerlingen anoniem hun mening kunnen delen over een stelling, vraag of thema. Je kunt ook werken met fysieke werkvormen, zoals post-its waarmee leerlingen aangeven in welke mate ze het eens of oneens zijn met bepaalde uitspraken. Nog een ander eenvoudig idee is het gebruik van 'stemhoedjes', waarbij leerlingen hun mening visueel kunnen uitdrukken door een kleur of vorm te kiezen die staat voor 'ja', 'nee' of 'ik weet het niet'. Zo maak je ruimte voor ieders stem, zonder dat het veel tijd of materiaal kost.

CONSTRUCTIEVE FRICTIE

EEN SCHETS

Leerlingen worden van jongs af aan geconfronteerd met gevoelige maatschappelijke kwesties zoals racisme, gendergelijkheid, klimaatverandering of koloniale erfenissen waarover zij uiteenlopende meningen kunnen hebben. Deze maatschappelijke controverse weerspiegelt zich in de klas en dat leent zich dan ook om ermee aan de slag te gaan⁽⁴⁹⁾.

Constructieve frictie verwijst naar het spanningsveld dat ontstaat wanneer verschillende perspectieven binnen een groep botsen. Het doel is niet om deze fricties te vermijden, maar net om ze op te zoeken en pedagogisch te benutten. Wanneer dat op een zorgvuldige manier gebeurt, kunnen ze leiden tot verdieping van kennis, empathie, creatief denken en maatschappelijke betrokkenheid⁽³⁹⁾.

Bij constructieve frictie draait het om het versterken van de kennis van leerlingen in aansluiting op wat ze al denken, weten of voelen. Zo bouw je vanuit hun leefwereld aan nieuwe inzichten. Vermijd gevoelige thema's zoals bijvoorbeeld koloniale monumenten niet, maar ga op zoek naar wat leerlingen daar al over weten en welke gevoelens of vragen ze daarbij hebben⁽⁵⁴⁾. Ga aan de slag met methoden zoals:

- Standpuntenkaart: laat leerlingen hun mening en emoties visueel in kaart brengen.
- Onderzoek en dialoog: nodig leerlingen uit om verschillende meningen te bevragen en uit te dagen en ook externe bronnen, experts of ervaringsverhalen te raadplegen. Op die manier bouwen ze gezamenlijke kennis uit.
- Zorg voor momenten van reflectie, waarin leerlingen nadenken over wat ze geleerd hebben en hoe hun ideeën of inzichten veranderd zijn. Maak dan ook weer de koppeling met hun oorspronkelijke inzichten en opvattingen.

Arts-based learning

biedt daarbij een krachtige tool. Kunst helpt leerlingen om gevoelige thema's te verkennen op een manier die niet enkel talig is. Het opent een veilige ruimte voor gevoelens en reflectie⁽⁵²⁾.

CONSTRUCTIEVE FRICTIE

DE BASISKEUR

Volgens het polarisatiemodel van Brandsma kan polarisatie over maatschappelijke onderwerpen in drie stappen erger worden⁽⁵⁵⁾:

- Cognitieve polarisatie: Er ontstaan verschillen in meningen.
- Emotionele polarisatie: Er komen gevoelens bij kijken, bijvoorbeeld als iemand zich aangevallen voelt.
- Gedragmatige polarisatie: Mensen sluiten elkaar uit of worden vijandig.

Stel je voor dat je in de klas een debat hebt over het gebruik van sociale media.

In eerste instantie hebben de leerlingen verschillende meningen: sommigen vinden sociale media geweldig, anderen zien het als iets gevaarlijks (cognitieve polarisatie).

Dit is een normaal verschil in opvattingen. Maar als het gesprek verder gaat, kunnen emoties gaan meespelen. Bijvoorbeeld, een leerling voelt zich aangevallen omdat iemand zei dat sociale media “alles slecht maakt”, wat hun persoonlijke ervaring met sociale media negatief beïnvloedt (emotionele polarisatie). Hierdoor kan de discussie omslaan in een felle woordenwisseling.

Als de emoties de overhand nemen, kan de discussie eindigen in vijandigheid of zelfs uitsluiting, bijvoorbeeld als iemand zegt: “Jij begrijpt er gewoon niets van.” en de ander sluit zich af of durft niets meer te zeggen (gedragmatige polarisatie).

Om polarisatie te voorkomen, is het belangrijk om ervoor te zorgen dat emoties niet de bovenhand krijgen⁽⁵⁵⁾. Daarom heb je hier als leerkracht een belangrijke rol in het goed begeleiden van gesprekken. Enkele tips zijn^(14; 45; 51):

- Stel vragen in plaats van antwoorden te geven: Laat leerlingen zelf nadenken. Betrek alle leerlingen en niet alleen de luidste sprekers.
- Gebruik verdiepende vragen: Vraag door, maak dingen duidelijk. Achterhaal waarom leerlingen iets zeggen.
- Zorg voor openheid: Laat iedereen vrijuit spreken en luisteren. Bouw een klasomgeving waarin respect en gelijkwaardigheid vanzelfsprekend zijn. Werk bijvoorbeeld met werkvormen zoals een lijn-gesprek met verschillende ankerpunten waarbij leerlingen zich mogen verplaatsen.
- Oefen op argumenteren: Leer leerlingen hoe ze een argument goed onderbouwen. Laat ze ook tegenargumenten onderzoeken.
- Maak het concreet: Zorg ervoor dat je gesprekken kan voeren aan de hand van concrete voorbeelden.

Stel jezelf vragen: Sta open voor andere meningen, ook als leerkracht.

DE MAGIE VAN CREATIE

Het integreren van constructieve frictie in de klas kan veel opleveren. Het zorgt voor^(39; 51; 52):

- Leermomenten die ontstaan uit discussie of wrijving.
- Multiperspectivisme en respect voor andere standpunten.
- Betere communicatie en samenwerking.
- Respectvolle omgang met pluraliteit.
- Sterkere argumentatie en kritisch denken.
- Grotere betrokkenheid en zelfvertrouwen.
- Meer openheid en wederzijds respect.
- Interesse in democratie, politiek en de samenleving.
- Uitdagende gesprekken en een diepere betrokkenheid bij besluitvorming.
- Emotionele intelligentie.

DE KUNST VAN DE PRAKTIJK

Om constructieve frictie op een effectieve manier in de klas te integreren, is het belangrijk om eerst enkele basisvoorwaarden te scheppen voor een goede dialoog. Een van de belangrijkste voorwaarden is het creëren van een omgeving waarin leerlingen zich durven uit te spreken. Om dit te realiseren verwijzen we je graag door naar onze bingokaart **'Veilige leeromgeving'**.

Vorbereiding op het gesprek:

Alvorens je een dialoog aanvangt, is het cruciaal om⁽⁸⁾:

1. Een goed thema te kiezen: Zorg dat het onderwerp duidelijk en relevant is.
2. Je klas goed te kennen: Weet wat je leerlingen al weten en voelen over het onderwerp.
3. Gespreksvaardigheden te oefenen: Leer leerlingen luisteren naar elkaar, een standpunt goed te beargumenteren, respectvol te spreken en te reageren.

Tijdens het gesprek:

Tijdens het gesprek is het belangrijk om^(8; 43):

- Samen afspraken te maken en grenzen te stellen.
- Een passende werkvorm te gebruiken: Werk niet met een opsplitsing in teams met louter 'pro' en 'contra' of 'winnaar' en 'verliezer'.
- Tegenstemmen en verschillende standpunten aan het woord te laten.
- Ieder argument te waarderen, maar tegelijkertijd ook wel te beoordelen.
- De leerlingen niet noodzakelijk te laten zoeken naar een 'compromis' – verschil mag er zijn.

CONSTRUCTIEVE FRICTIE

DE INSPIRATIEGALERIJ: OM JE OP WEG TE HELPEN

Er zijn veel manieren om constructieve frictie in je klas te integreren.

Hieronder vind je enkele ideeën^(38; 50). Deze voorbeelden zijn niet limitatief, de methode kan op veel manieren en in allerlei vakken toegepast worden.

Debat in ruimte	Voorbeeldstelling: “Kinderen onder de 12 jaar zouden geen eigen smartphone mogen hebben.” Zo werkt het: 1. Leg twee denkbeeldige lijnen op de vloer: 2. Horizontaal: van “helemaal eens” tot “helemaal oneens”. 3. Verticaal: van “positief gevoel” tot “negatief gevoel”. 4. Laat leerlingen een plaats innemen op de kruising van hun mening en gevoel. 5. Laat ze daarna uitleggen waarom ze daar staan. Ze leren zo hun mening én gevoel uitdrukken. 6. Bespreek: Wat valt je op? Hoe voelt het om elkaars standpunt te zien én horen?
Het gebruik van een gespreks-model	Voorbeeldstelling: “Vlees eten zou verboden moeten worden.” Zo werkt het: 1. Verzamel alle meningen (zonder debat): Laat kinderen één voor één hun mening geven. Jij noteert deze zichtbaar op het bord of papier. Niemand mag reageren. 2. Erken het minderheidsstandpunt: Bijvoorbeeld: “Ik ben de enige die zegt dat vlees eten helemaal oké is.” Geef deze leerling ruimte om uit te leggen waarom. 3. Verbind perspectieven: Vraag aan de meerderheid: “Wat heb je nodig om je in te leven in dit andere standpunt?” 4. Vraag daarna hetzelfde aan de minderheid. Reflecteer samen: “Wat heb je geleerd van het horen van andere perspectieven?”
Structured Academic Controversy	Voorbeeldstelling: “Dieren zouden niet in een dierentuin mogen leven.” Zo werkt het: 1. Verdeel de groep: twee leerlingen verdedigen ‘voor’, twee ‘tegen’ (groepjes van 4). 2. Ze krijgen even tijd om hun argumenten voor te bereiden. 3. Laat beide duo’s hun standpunten presenteren. 4. Daarna wisselen ze van rol: het ‘voor’-team verdedigt nu de ‘tegen’-kant, en omgekeerd. Dit bevordert empathie en kritische analyse. 5. Tot slot zoeken ze als groep naar een gemeenschappelijke conclusie of maken een lijstje: • Wat zijn sterke argumenten van beide kanten? • Wat is jouw eigen mening nu?

PHOTOVOICE

WAT IS PHOTOVOICE?

Photovoice is een creatieve en participatieve arts-based methode waarbij deelnemers foto's maken om hun omgeving en ervaringen over een thema in beeld te brengen en bespreekbaar te maken. Met die foto's vertellen ze hun verhaal en tonen ze hoe zij de wereld om zich heen ervaren. Bij iedere foto schrijven ze een bijschrift dat uitlegt wat de foto betekent, zo verduidelijken ze de boodschap die ze aan een breed publiek willen overbrengen^(21; 34; 56).

Op het einde tonen deelnemers hun werk aan anderen, bijvoorbeeld tijdens een tentoonstelling. De foto's dienen zo als startpunt voor kritische reflectie en dialoog met relevante stakeholders (bv. lerarenteams, schoolleiders, ouders, medeleerlingen...)^(21; 34; 56).

Photovoice geeft deelnemers een stem en draagt bij aan hun empowerment. Foto's kunnen zonder woorden veel zeggen en zo kan elke leerling meedoen, ongeacht taalniveau of achtergrond^(21; 35; 56).

In deze fiche reiken we je een concreet stappenplan aan waarmee je Photovoice stap voor stap kan inzetten in je klaspraktijk.

In ons onderzoek⁽⁵¹⁾ werkten leerlingen uit het vijfde jaar humane wetenschappen een Photovoice-project uit rond de centrale vraag **“Wanneer voel jij je betrokken op school?”**. In kleine groepjes selecteerden ze vijf foto's die op uiteenlopende manieren hun verbondenheid met hun school weergaven. Bij iedere foto schreven ze een bijschrift waarmee ze hun persoonlijke gevoelens en perspectieven deelden. De klassen kwamen tot verschillende categorieën, zoals 'Relatie leerlingen', 'Natuur', 'Multicultuur', 'Leerkrachten', en 'Dromen'.

In de categorie 'Natuur' koos een leerling bijvoorbeeld deze foto van een groene ruimte op school, met het bijschrift: “Natuur en sport hebben altijd de gave gehad om te kalmeren. Op deze foto worden beide gecombineerd, waardoor ik een sterke band voel met deze plek.”

WAAROM INZETTEN OP PHOTOVOICE?

Photovoice biedt binnen de klaspraktijk veel mogelijkheden en voordelen, waaronder^(9; 11; 24):

1

1. TOEGANKELIJKHEID

Foto's hebben een universele zeggingskracht, ze overstijgen taal- en cultuurbarrières en spreken een breed publiek aan. Daardoor is Photovoice een methode die geschikt is voor alle leerlingen, ongeacht hun leeftijd, taalvaardigheid of achtergrond.

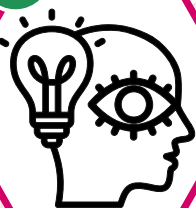
2

2. EIGEN KEUZES

Leerlingen kiezen zelf wat ze in beeld brengen en hoe ze hun verhaal vertellen, ook welke informatie ze niet geven. Dat versterkt hun gevoel van eigenaarschap, betrokkenheid én veiligheid binnen het leerproces.

3

3. CREATIEF DENKEN EN KIJKEN

Photovoice stimuleert creativiteit en laat leerlingen zich op een andere manier uitdrukken. Voor velen is het makkelijker om gevoelens en ideeën via beelden te delen dan via geschreven of gesproken taal.

4

4. INKIJK IN DE ANDER

Door de beelden en bijschriften ontdekken leerlingen ook hoe anderen de wereld rondom zich ervaren. Door na te denken over hoe ze zelf een boodschap in beeld willen brengen, verkennen leerlingen bovendien (on)bewust diverse perspectieven.

5

5. REFLECTIE EN KRITISCHE DIALOOG

De foto's vormen het startpunt voor gesprekken over thema's die ertoe doen. Photovoice nodigt uit tot reflectie én tot een open dialoog met anderen, wat kan leiden tot meer gedragen beslissingen in beleid en praktijk.

AAN DE SLAG MET PHOTOVOICE

Doelstellingen

- Elkaar respecteren en luisteren naar elkaars verhalen.
- Iets vertellen met een foto.
- Hun eigen werk uitleggen en dat van anderen begrijpen.
- Foto's met een gelijkaardige boodschap groeperen.
- Hun werk tonen aan anderen (bv. via een tentoonstelling).
- Kritisch nadenken over het eindresultaat.

Benodigdheden

- Fototoestel/tablet/chromebook/smartphone.
- Schrijf- en reflectiemateriaal: notitieboekje per leerling, digitale notities.
- Printer en papier om foto's af te printen.
- Scherm/bord voor digitale presentatie van de foto's.
- Papier, flyers, posters als promotiemateriaal.
- Een ruimte voor de tentoonstelling.

Tijdsframe

Voor een volledig en zorgvuldig uitgevoerd Photovoice-project, inclusief alle stappen, is het aanbevolen om minimaal 20 lessen te voorzien.

In wat volgt nemen we je stap voor stap mee door het vaste stramien van Photovoice. In de kaders reiken we voorbeelden aan die je op weg kunnen helpen. Pas het aan waar nodig, zodat het perfect aansluit bij jouw school, leerlingen, thema of voorkeuren.

Denk na over manieren om het werk van leerlingen te presenteren in een bredere context, zodat hun stem echt een impact heeft. Dat kan klein, met collega's of medeleerlingen, of groter, door ook ouders, buurtorganisaties of beleidsmakers uit te nodigen.

1

STAP 1: INTRODUCTIE

Vertel je klas wat jullie gaan doen:

- Wat is het onderwerp van ons *Photovoice*-project? (bv. “Wanneer voel jij je goed op school?”) Het is belangrijk om een thema te kiezen dat leerlingen aanspreekt of waarmee ze zich kunnen identificeren. Zo wordt het een betekenisvol project voor hen.
- Hoe gaan we te werk? Wanneer maken we foto's? Wat doen we ermee?
- Wat is het doel van ons project?
- Wat gaan we uiteindelijk presenteren?
- Maak duidelijk dat het *Photovoice* project veel discussiemomenten zal bevatten en dat goede klasafspraken daarom essentieel zijn. Betrek de leerlingen bij het opstellen van deze afspraken en geef er een creatieve draai aan.

2

STAP 2: BASICS VAN FOTOGRAFIE

Laat leerlingen op een creatieve manier proeven van de basisprincipes van beeld en fotografie. Dit kan via interactieve opdrachten, groepsdiscussies of visuele experimenten.

- De kracht van beelden: Laat leerlingen aan de hand van een creatieve oefening ervaren dat beelden verschillende emoties kunnen oproepen.

Bijvoorbeeld:

- Geef de leerlingen een reeks uiteenlopende beelden, leg deze vooraan in de klas.
- Vraag hen om individueel of in duo's om beurten naar voren te komen en een beeld te kiezen dat hen het meest opvalt.
- Laat hen kort reflecteren op enkele richtinggevende vragen: “Wat valt jou vooral op in deze foto?”, “Welke emoties roept dit beeld bij jou op?”, “Welke kleuren zie je en hoe maken deze het beeld sterker?”, “Waar kijk je als eerste naar?”, “Wat zou er net voor of na dit beeld gebeurd zijn?”...
- Laat de leerlingen deze reflecties voorstellen aan de rest van de groep.

- Individuele interpretatie: Laat leerlingen op een creatieve manier ontdekken dat iedereen een andere betekenis geeft aan beelden.
- De betekenis van meerdere beelden samen: Nodig leerlingen uit om met meerdere beelden samen een verhaal te vormen.
- Compositieregels: Informeer leerlingen over de compositieregels en laat hen ervaren dat een sterke compositie de aandacht trekt.

Bijvoorbeeld:

- Laat de leerlingen een video zien over de compositieregels.
- Vraag de leerlingen om op basis hiervan een mindmap te maken met tips voor goede compositie.
- Toon nadien enkele afbeeldingen (uit tijdschriften, kunstwerken...) en speel fotodetective met de leerlingen (individueel of in duo's). Stel hen vragen zoals: zie je de regel van derden, waar zie je de leidende lijnen in de foto, is er hier gebruikgemaakt van symmetrie...? Of laat hen zelf de compositieregels herkennen in foto's.

Beeldtaal en symboliek: Ontdek op een creatieve manier hoe een boodschap uitgedrukt kan worden aan de hand van de beelden van de realiteit, symboliek en in scène gezette beelden.

Meer weten? Jong, J. de, Broek, J. van den, & Koetsenruijter, W. (2019). *Beeldtaal: Perspectieven voor makers en gebruikers*. Koninklijke Boom Uitgevers.

3

STAP 3: CENTRALE VRAAG

Formuleer samen met je leerlingen een centrale vraag bij het thema van het project: op welke vraag wil je een antwoord krijgen? Zorg ervoor dat de vraag zich richt tot de leerlingen zodat ze zich direct aangesproken voelen (bv. “Wat heb jij nodig om goed te kunnen studeren?” of “Wat betekent vriendschap voor jou?”)

Laat de leerlingen de centrale vraag noteren in hun notitieboekje en stimuleer hen om deze op een creatieve manier te verkennen. Zorg ervoor dat de vraag voor iedereen helder is en verduidelijk alle kernbegrippen.

Bijvoorbeeld: Laat de leerlingen nadenken over beelden die hun antwoord op de centrale vraag visualiseren en vraag hen om minstens twee ideeën op te schrijven in hun notitieboekje. Laat hen daarna aan een klasgenoot uitleggen wat ze voor zich zien en hoe dit beeld voor hen met het thema verbonden is.

4

STAP 4: VELDWERK

Formuleer samen met je leerlingen een centrale vraag bij het thema van het project: op welke vraag wil je een antwoord krijgen? Zorg ervoor dat de vraag zich richt tot de leerlingen zodat ze zich direct aangesproken voelen (bv. “Wat heb jij nodig om goed te kunnen studeren?” of “Wat betekent vriendschap voor jou?”)

To do voor de leerkracht vóór het veldwerk:

- Bepaal waar de leerlingen foto's mogen maken.
- Informeer ouders over het project en vraag hun toestemming voor:
 - Het nemen van foto's van hun kinderen (herkenbaarheid)
 - Het publiceren ervan, bijvoorbeeld op de tentoonstelling, in de nieuwsbrief of op de website.
- Breng het schoolteam op de hoogte van het project en het veldwerk dat zal plaatsvinden.
- Zorg voor voldoende fototoestellen en laad ze op, of vraag leerlingen om hun eigen toestel opgeladen mee te brengen.
- Maak afspraken met de leerlingen en herhaal deze alvorens ze op pad gaan.

Veldwerk: Laat leerlingen 10 tot 20 foto's maken en biedt ondersteuning indien nodig.

To do voor de leerkracht na het veldwerk:

- Verzamel alle foto's.
- Print de foto's in een klein formaat en controleer of er toestemming is voor herkenbare personen op de foto's. Zo niet, maak de personen onherkenbaar of verwijder de foto's.

Voor aanvullende informatie over ethische kwesties, raden we je aan om ons kompas **'Ethisch handelen'** door te nemen.

5

STAP 5: SELECTIE

Zorg ervoor dat de leerlingen al hun foto's voor zich hebben liggen. Laat hen 5 foto's kiezen die het beste antwoord geven op de centrale vraag.

- Bij elke foto schrijven ze vijf kernwoorden (bv. spel, vriend, gras, zon, lach).
- Daarna schrijven ze aan de hand van deze kernwoorden een kort bijschrift: "Dit is mijn beste vriend. Samen lachen we altijd op deze plek."

Ondersteun hen wanneer zij hier moeite mee hebben (bv. "Wat zie je op deze foto?", "Waarom is dit belangrijk voor jou?", "Welke boodschap wil jij geven met deze foto?"). Benadruk dat de bijschriften persoonlijk, volledig en samenhangend moeten zijn. Toon eventueel een voorbeeld en biedt opnieuw ondersteuning waar nodig.

6

STAP 6: BESPREKING

Vraag elke leerling om de foto's met bijschriften te tonen en toe te lichten aan de groep. De anderen kunnen telkens reageren, vragen stellen of een compliment geven. Zorg steeds voor een warme sfeer, zodat verschillende perspectieven in alle openheid gedeeld kunnen worden.

7

STAP 7: GROEPEREN EN VOORBEREIDEN TENTOONSTELLING

Ga na of leerlingen begrijpen wat categorieën zijn en geef indien nodig voorbeelden.

Laat de leerlingen eerst in kleine groepen overleggen en brainstormen over mogelijke categorieën die de centrale vraag beantwoorden. Zorg ervoor dat de categorieën die de leerlingen opstellen duidelijk en relevant zijn. Laat hen zelf een gepaste titel bedenken voor elke categorie.

Nodig de leerlingen nadien uit om klassikaal alle foto's van de groep te ordenen in deze categorieën.

Bijvoorbeeld:

Voor het thema: Hoe ervaar ik vriendschap op school?

- Categorie 1: Vertrouwen en steun
- Categorie 2: Samen lachen en plezier maken
- Categorie 3: Conflicten en misverstanden

Laat de leerlingen vervolgens klassikaal één of enkele sprekende foto's kiezen die de categorie kunnen vertegenwoordigen. Deze indeling en geselecteerde foto's vormen de basis voor de tentoonstelling.

Bespreek of de bijschriften moeten worden aangepast en zorg voor vergrote afdrukken van de gekozen foto's en bijschriften voor de tentoonstelling.

8

STAP 8: DEEL MET ANDEREN

Betrek de leerlingen actief bij de voorbereiding van een tentoonstelling. Laat hen mee beslissen wie ze willen uitnodigen (bv. medeleerlingen, ouders, buurtorganisaties, schoolteam...) en laat hen zelf een uitnodiging opstellen en ontwerpen. Denk ook samen na over de opstelling: Hoe willen ze hun foto's en verhalen tonen? Wat past bij de sfeer of boodschap die ze willen overbrengen?

TO-DO's

- ✓ opening van de tentoonstelling
- ✓ verwelkomen van de bezoekers
- ✓ informatie geven over het project en de resultaten
- ✓ rondleidingen en uitleg geven bij de foto's en bijschriften
- ✓ informeel praten met bezoekers
- ✓ foto's maken van het event

Werk samen een praktisch plan uit. Maak een lijst van alles wat geregeld moet worden (bv. locatie, materiaal, ontvangst van gasten...) en verdeel de taken. Vraag per taak hoe de leerlingen het concreet willen aanpakken. Ondersteun hen waar nodig, stuur bij, maar geef vooral ruimte voor hun ideeën en initiatief.

Besprek de rol van 'host' die zij hier zullen vervullen en verdeel de rollen.

Geniet voluit samen met je leerlingen van dit creatieve toonmoment.

9

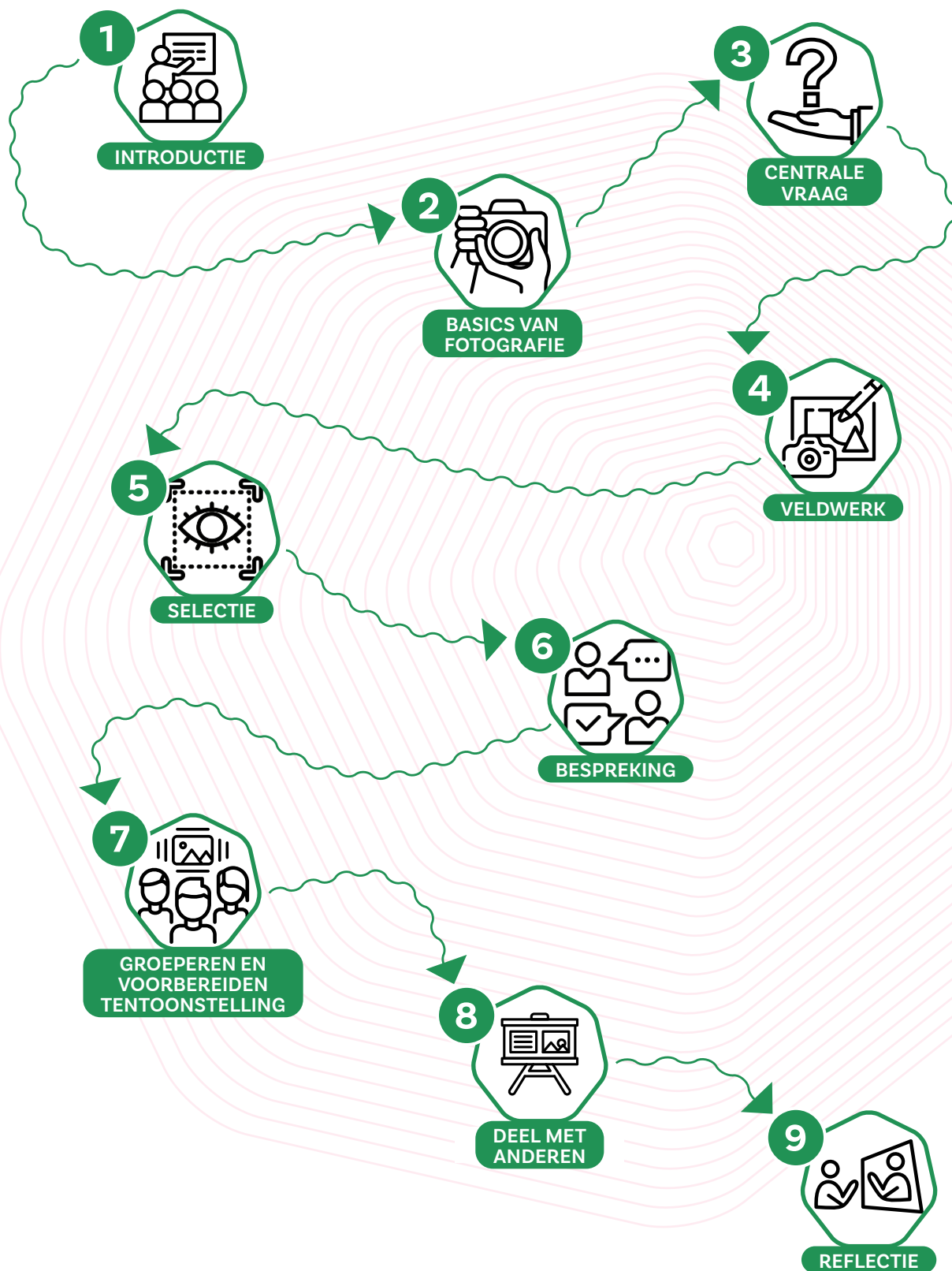
STAP 9: REFLECTIE

Sluit het project af met een reflectie over het verloop en de resultaten. Je kan dit met je leerlingen doen, maar je kan ook andere belanghebbenden (bv. Het schoolteam, schoolleider of schoolbestuur, medeleerlingen, ouders, vertegenwoordigers van organisaties of lokale overheden) uitnodigen.

Volgende vragen kunnen centraal staan in de reflectie:

- Waarover ging het project? Hoe zijn we te werk gegaan?
- Wat waren de belangrijkste inzichten of resultaten?
- Konden we onze boodschap goed overbrengen tijdens de tentoonstelling?
- Hoe reageerden de bezoekers van de tentoonstelling op onze boodschappen?
- Wat hebben we geleerd van dit project?
- Van welke veranderingen of vervolgstappen dromen we? Hoe kunnen we dat realiseren?

PHOTOVOICE

FUTURE HEADLINES

WAT IS FUTURE HEADLINES?

Future Headlines is een creatieve werkvorm waarbij leerlingen nadenken over hoe de toekomst eruit kan zien, door denkbeeldige krantenkoppen te verzinnen. Deze methode helpt hen om te bedenken welke stappen nodig zijn om tot die toekomst te komen⁽²⁵⁾.

De aanpak is gebaseerd op de backcasting-methode, waarbij je eerst een gewenste toekomst voorstelt en je daarna bedenkt welke stappen er nodig zijn om dit toekomstbeeld te realiseren. De methode kan worden ingezet om uiteenlopende maatschappelijke thema's te onderzoeken⁽²⁵⁾.

Door samen toekomstscenario's te bedenken, worden verschillende perspectieven samengebracht. Zo ontdekken leerlingen welke dromen ze delen, maar ook welke hindernissen er zijn om deze waar te maken. Het is een creatieve manier om abstracte ideeën tastbaar te maken en te verkennen hoe verbeelding kan bijdragen aan verandering, bijvoorbeeld in het beleid of in de schoolcontext^(25; 40).

In deze fiche reiken we je een concreet stappenplan aan om *Future Headlines* in te zetten in je klas.

Tijdens een Future Headlines-project werkten 50 leerlingen uit het secundair onderwijs rond het thema inclusief onderwijs en de rol van leersteun. In groepen bedachten de leerlingen mogelijke krantenkoppen voor de toekomst. Ze dachten na over positieve én negatieve scenario's, en over welke rol zijzelf, de leerkrachten en de school hierin kunnen spelen.

Zo bedacht een groepje als positieve krantenkop: "Laatste school voor buitengewoon onderwijs sluit: iedereen leert samen in één school!" Een leerling lichtte deze keuze toe met de woorden: "Dan kan iedereen gewoon blijven waar hij is, en helpt de juf iedereen op zijn eigen manier."

Tegelijkertijd werden ook negatieve toekomstscenario's bedacht, zoals: "Scholen splitsen weer op: jongens en meisjes apart naar school!" Een leerling reageerde hierop: "Ik zou dat echt stom vinden, want dan kan ik niet meer met al mijn vrienden samen leren, want sommige zijn ook meisjes."

WAAROM INZETTEN OP FUTURE HEADLINES?

De methode is leuk en leerzaam, en stimuleert verbeelding én samenwerking. Het helpt leerlingen om na te denken over hoe zij zelf kunnen bijdragen aan veranderingen in hun school of de samenleving. De krantenkoppen maken ideeën tastbaar en geven jongeren een duidelijke stem in gesprekken over de toekomst. De methode biedt meerdere voordelen, waaronder⁽²⁵⁾:

1

1. CREATIVITEIT

Future Headlines stimuleert verbeeldingskracht en maakt het makkelijker om zowel hoopvolle toekomstbeelden als mogelijke obstakels te benoemen..

2

2. SAMEN LEREN DENKEN

Leerlingen leren elkaars ideeën begrijpen en werken samen aan gemeenschappelijke doelen. Dit helpt hen om beter samen te werken met anderen, zowel in de klas als daarbuiten.

3

3. CONCREET EN ACTIEGERICHT

Het formuleren van krantenkoppen maakt toekomstbeelden tastbaar en helpt om gerichte actiepunten te ontwikkelen.

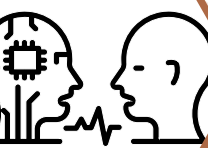
4

4. LAAGDREMPELIG EN EMPOWEREND

De methode biedt een eenvoudige manier om de opinie van jongeren te achterhalen en hen een stem te geven in discussies over de toekomst.

5

5. REFLECTIE EN KRITISCHE DIALOOG

Door leerlingen actief te laten nadenken over de toekomst van maatschappelijke onderwerpen en hen concrete scenario's te laten ontwikkelen, brengen zij belangrijke ideeën aan die anders misschien onderbelicht zouden blijven. De verzamelde krantenkoppen en scenario's kunnen belanghebbenden inspireren en richting geven.

AAN DE SLAG MET *FUTURE HEADLINES*

Doelstellingen

- Inzicht ontwikkelen in hoe maatschappelijke, beleidsmatige en andere trends de toekomst beïnvloeden.
- De rol van verschillende spelers in het realiseren van veranderingen en het vormgeven van de toekomst onderzoeken.
- Verschillende standpunten onderzoeken en deze gebruiken om bredere maatschappelijke vraagstukken te analyseren en te begrijpen.
- Toekomstscenario's creëren en presenteren door kritisch na te denken.

Benodigheden

- Post-its
- Grote vellen papier

Tijdsframe

Voor een volledig en zorgvuldig uitgevoerd *Future Headlines*-project, inclusief alle stappen, is het aanbevolen om minimaal 2 à 3 lesuren te voorzien.

In wat volgt nemen we je stap voor stap mee door het vaste stramien van *Future Headlines*. In de kaders reiken we voorbeelden aan die je op weg kunnen helpen. Pas het aan waar nodig, zodat het perfect aansluit bij jouw school, leerlingen, thema of voorkeuren.

Denk na over manieren om het werk van leerlingen te presenteren in een bredere context, zodat hun stem echt een impact heeft. Dat kan klein, met collega's of medeleerlingen, of groter, door ook ouders, buurtorganisaties of beleidsmakers uit te nodigen.

→ **Bepaal als leerkracht of de *Future Headlines* een individuele of collaboratieve opdracht is.**

1

STAP 1: INTRODUCTIE

Vertel je klas wat jullie gaan doen:

- Wat is het thema van ons *Future Headlines*-project (bv. afval op school, vriendschap, pesten...)? Het is belangrijk om een thema te kiezen dat leerlingen aanspreekt of waarmee ze zich kunnen identificeren. Zo wordt het een betekenisvol project voor hen. Kies iets herkenbaars
- Waarom gaan we hiermee aan de slag?
- Hoe gaan we te werk? Wanneer gaan we hieraan werken? In groepjes of alleen? Hoeveel tijd hebben we? Maak een duidelijke planning.
- Wat gaan we uiteindelijk presenteren?
- Maak duidelijk dat er samengewerkt zal worden en dat goede klasafspraken daarom essentieel zijn. Betrek de leerlingen bij het opstellen van deze afspraken en geef er een creatieve draai aan.

2

STAP 2: VOORSPELENDE KRANTENKOP

Laat de leerlingen kennismaken met verschillende soorten krantenkoppen en zorg dat ze positieve en negatieve krantenkoppen van elkaar kunnen onderscheiden.

Voorbeeldthema: Inclusief onderwijs

- Positieve krantenkop: "Alle scholen zijn nu toegankelijk voor alle kinderen!"
- Negatieve krantenkop: "Kinderen met een beperking moeten naar aparte scholen blijven gaan."

Laat de leerlingen vervolgens zelf drie krantenkoppen bedenken die in de toekomst in het nieuws zouden kunnen verschijnen over het door jullie gekozen thema.

Laat de klasgroep, groep of individuele leerling één krantenkop kiezen, die zij het meest inspirerend vinden. Laat hen deze opschrijven op een groot vel papier.

Je bepaalt als leerkracht zelf of de kop:

- Aan een bepaalde structuur moet voldoen
 - Hoopvol of waarschuwend moet zijn
 - Heel realistisch of juist fantasierijk is
 - Focust op positieve veranderingen of op uitdagingen of onverwachte ontwikkelingen
 - Binnen hoeveel jaar die zich afspeelt (bv. 10 jaar later)
-

3

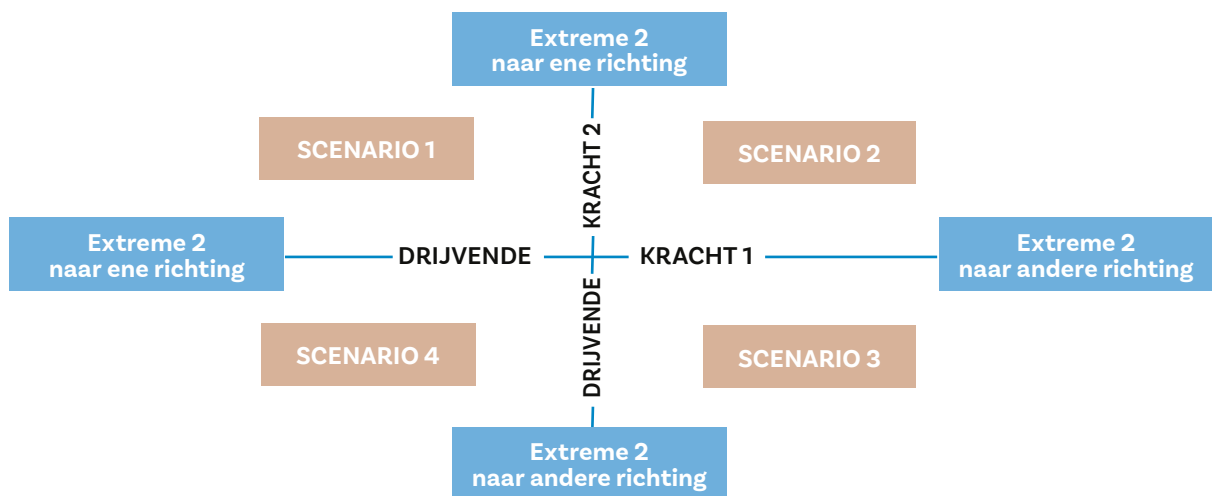

STAP 3: SCENARIO-ONTWIKKELING

Laat leerlingen toekomstige trends analyseren: eerst kijken we naar de dingen die we nu zien en we proberen in te schatten hoe deze zich in de toekomst zullen ontwikkelen.

Laat hen daarna verschillende mogelijke toekomstscenario's bedenken, die ze ook opschrijven op hun groot vel papier.

Bijvoorbeeld: aan de hand van een scenario-sjabloon, waarin we twee belangrijke onzekerheden kiezen.

Voorbeeldthema: Milieu en duurzaamheid

Twee onzekere onderwerpen:

- De hoeveelheid plastic afval (meer of minder?)
- Hoeveel mensen recycleren of gebruiken herbruikbare materialen?

Met deze twee onzekerheden kunnen we vier verschillende scenario's maken:

- Scenario 1 (Meer plastic, minder recycleren): De oceanen worden steeds voller met plastic, en steeds minder mensen doen hun best om plastic te vermijden of te recycleren.
- Scenario 2 (Meer plastic, meer recycleren): De oceanen raken vol met plastic, maar steeds meer mensen proberen te recycleren en alternatieven te vinden.
- Scenario 3 (Minder plastic, minder recycleren): Mensen gebruiken minder plastic, maar er wordt niet veel gerecycled, dus de schade blijft.
- Scenario 4 (Minder plastic, meer recycleren): Iedereen stopt met het gebruiken van plastic en recycleert wat ze kunnen, waardoor de oceanen schoon blijven⁽⁶⁾.

Nodig de leerlingen uit om na te denken over ontwikkelingen die ertoe zouden kunnen leiden dat deze krantenkop werkelijkheid wordt. Vragen waarop zij zich kunnen baseren zijn bijvoorbeeld:

- Welke beslissingen, gebeurtenissen, acties, beleidsmaatregelen of innovaties leiden tot dit toekomstbeeld?
- Wat beweegt er allemaal binnen de samenleving en op politiek vlak?
- Wie speelt hier een belangrijke rol? Wat kunnen ze zelf doen? Wat kan de leerkracht doen? Wat kan de maatschappij doen? Wat kan de burgemeester of de regering doen? Zo krijgen leerlingen inzicht in de verschillende niveaus van verandering: persoonlijk, school, maatschappij.
- Welke obstakels moeten overwonnen worden om dit te realiseren?

Laat de leerlingen hun antwoorden op deze vragen opschrijven op post-it's, gebruik een miro bord...
Laat leerlingen deze acties/gebeurtenissen chronologisch ordenen in categorieën die voor hen logisch zijn.
Deze kunnen ze nadien eveneens kort formuleren op papier.

Scholen en beleid:

- Lesgeven over respect en vriendschap.
- Programma's tegen pesten implementeren.

Samenleving:

- Maatschappelijke campagnes organiseren om pesten te stoppen.
- Online pesten bespreekbaar maken.

Wat kan ik doen:

- Helpen wanneer ik zie dat iemand gepest wordt
- Vriendelijk zijn tegen kinderen die vaak alleen zijn.

Nadien kijken we terug op de scenario's die we bedacht hebben en bespreken we welke het meest waarschijnlijk of haalbaar lijken.

4

STAP 4: DISCUSSIE

Laat elk groepje hun krantenkop en scenario aan de hand van hun grote vel papier voorstellen aan de klas:

- Wat is het toekomstbeeld?
- Hoe zijn ze tot dat scenario gekomen?
- Wat maakt dit scenario haalbaar of moeilijk?

Bespreek de scenario's in groepsverband en laat de leerlingen klassikaal kansen en uitdagingen van de geschetste scenario's identificeren. Ontdek samen de raakvlakken en unieke perspectieven in de inzichten:

- Wat vinden jullie van dit toekomstscenario?
 - Wat maakt dit scenario haalbaar of onhaalbaar?
 - Welke elementen van het scenario zouden moeilijk te realiseren zijn en waarom?
 - Wat vinden jullie goed/moeilijk aan dit idee?
- Welke acties kunnen al op korte termijn worden ondernomen om deze toekomst te realiseren/te vermijden?
- Hoe kunnen obstakels realistisch aangepakt worden?
- Wat kunnen scholen, beleidsmakers en gemeenschappen hieraan bijdragen?

5

STAP 5: REFLECTIE

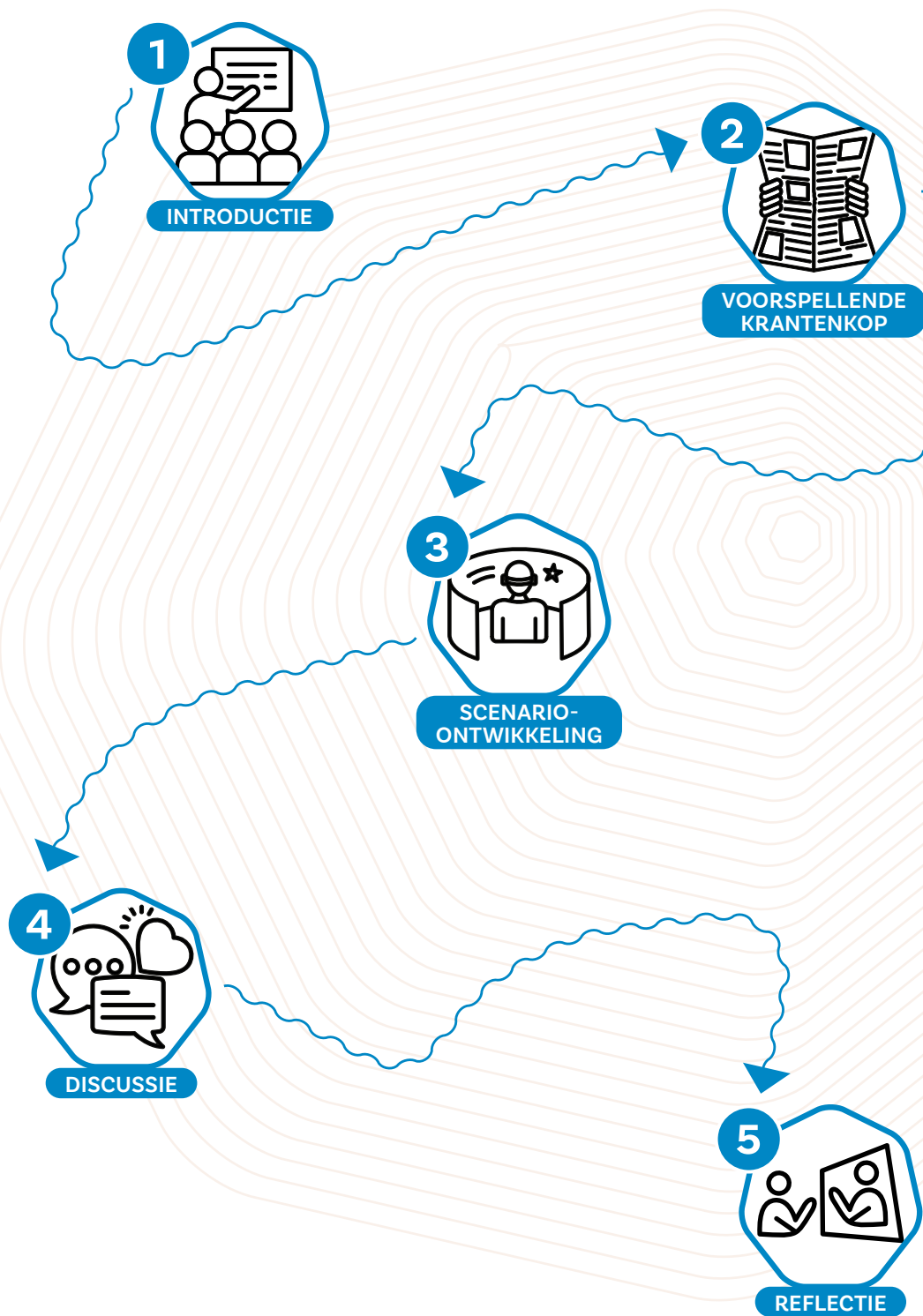
Bespreek met de klas:

- Wat hebben we geleerd van de verschillende standpunten en scenario's die besproken zijn?
 - Hoe hebben andere perspectieven je eigen visie op de toekomst beïnvloed?
 - Welke ideeën zijn voor jou het meest overtuigend, en waarom?
- Welke ideeën van anderen vond jij sterk of verrassend?
- Wat zou jij willen doen om jouw scenario te helpen waarmaken (of vermijden)?
- Hoe kunnen we zorgen dat anderen (ouders, school, gemeente...) deze ideeën ook horen?

Tips voor leerkrachten om de eindresultaten te delen met anderen:

- Laat de kinderen hun posters ophangen in de school of toon ze op een oudermoment.
 - Je kan ook foto's maken en opsturen naar de lokale pers, of een brief schrijven aan het schoolbestuur of het gemeentebestuur.
 - Betrek andere klassen of zelfs ouders en buurtorganisaties.
-

FUTURE HEADLINES

EDUCATIONAL DIGITAL STORYTELLING

WAT IS EDUCATIONAL DIGITAL STORYTELLING?

Educational Digital Storytelling is een krachtige werkvorm waarbij leerlingen een persoonlijk verhaal vertellen met tekst, beelden en geluid. Het gaat niet alleen om “iets vertellen” over persoonlijke ervaringen met een bepaald onderwerp, maar ook om te reflecteren over wat ze denken, voelen en beleven⁽¹⁰⁾. Door leerstof te koppelen aan eigen kennis of een maatschappelijk thema, begrijpen leerlingen de inhoud beter en wordt deze betekenisvoller voor hen⁽⁵⁾.

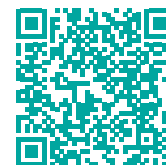
De methode wordt stap voor stap begeleid door de leerkracht, zodat leerlingen niet alles zelf hoeven uit te zoeken, zoals bij sommige andere digitale tools⁽⁵⁸⁾. Deze begeleiding zorgt ervoor dat leerlingen niet alleen creatief bezig zijn, maar ook effectief bijleren. In deze fiche bieden we je een concreet stappenplan aan om *Educational Digital Storytelling* in te zetten in je klas.

Educational Digital Storytelling kan je vanaf het laatste jaar kleuteronderwijs inzetten en toepassen op vrijwel ieder onderwerp. Afhankelijk van je doelgroep kies je een specifieke invalshoek en focus.

Laat leerlingen een digitaal verhaal maken over een (omstreden) standbeeld of monument in hun buurt. Laat niet alleen de uiterlijke kenmerken beschrijven, maar laat ze ook dieper duiken: Wat betekent het? Hoe is het tot stand gekomen? Hoe voelt het? Wat vinden zij ervan? Denken ze dat andere mensen er hetzelfde over denken (bv. de makers, voorbijgangers op straat, eventuele protesteerders,...)? Wat dient ermee te gebeuren? Zo leren ze niet alleen iets over erfgoed, maar ook over meningen, gevoelens en het belang van perspectieven. Het is belangrijk dat leerlingen hun perspectief goed onderbouwen en dat ze hun verhaal versterken met beelden en geluid.

Zo kunnen zij hun ideeën vormgeven en hun eigen stem laten horen in het eindproduct. Ze ontwikkelen niet alleen media- en presentatievaardigheden, maar verdiepen zich ook inhoudelijk in het onderwerp.

Enkele inspirerende voorbeelden vind je op deze pagina: [scan of klik op de QR-code](#)

WAAROM INZETTEN OP EDUCATIONAL DIGITAL STORYTELLING?

Educational Digital Storytelling biedt meerdere voordelen, waaronder^(10; 17; 26; 58):

1

1. CREATIVITEIT

De methode biedt leerlingen de ruimte om creatief na te denken en zichzelf uit te drukken via tekst, beeld en geluid.

2

2. ACTIEF EN BETROKKEN LEREN

Leerlingen worden aangemoedigd om een standpunt in te nemen over hun eigen gedachten en ervaringen, en deze te koppelen aan bestaande kennis.

3

3. INLEVINGSVERMOGEN

Leerlingen leren niet enkel hun eigen standpunt uit te drukken, maar ontwikkelen ook een beter begrip van andere perspectieven binnen hun leeromgeving.

4

4. SAMENWERKING EN COMMUNICATIE

Het proces van het creëren moedigt leerlingen aan om samen te werken, ideeën te delen en feedback te geven aan elkaar.

5

5. 21^e-EEUWSE VAARDIGHEDEN

Denk hierbij aan kritisch denken, schakelen tussen analytisch en creatief denken, probleemoplossend werken en omgaan met media en technologie.

Wu en Chen (2020) hebben de voordelen van *Educational Digital Storytelling* in kaart gebracht. Zij wijzen op verschillende positieve effecten op verschillende leergebieden:

- Affectief: Verbetering van leerhoudingen en emotionele betrokkenheid.
- Cognitief: Positieve invloed op denkuitkomsten, zoals kritisch denken.
- Conceptueel: Verbeterde begripsvorming en dieper inzicht in de lesinhoud.
- Academisch: Ontwikkeling van studie- en onderzoeksvaardigheden.
- Technologisch: Versterking van technische vaardigheden.
- Linguïstisch: Verhoging van taalvaardigheden.
- Ontologisch: Groei in zelfbewustzijn en identiteitsontwikkeling.
- Sociaal: Verbetering van communicatie- en samenwerkingsvaardigheden.

Leerlingen oefenen tegelijk drie belangrijke vormen van geletterdheid:

- Visuele geletterdheid: Leren hoe beelden, video's en andere visuele media een boodschap kunnen versterken.
- Mediageletterdheid: Leren omgaan met digitale tools en kritisch kijken naar media.
- Narratieve geletterdheid: Leren om verhalen goed op te bouwen en hun standpunt op een onderbouwde manier duidelijk te maken.

Deze geletterdheden dragen niet alleen bij aan de inhoudelijke kennis van leerlingen, maar helpen hen ook om effectiever te communiceren en zich kritisch te verhouden tot de media en technologie die hen omringen⁽⁵⁸⁾.

AAN DE SLAG MET EDUCATIONAL DIGITAL STORYTELLING

Doelstellingen

- Het ontwikkelen van een digitaal verhaal met een duidelijke structuur, waarbij zowel inhoud als boodschap op een samenhangende manier worden gepresenteerd.
- Het goed kiezen van beelden en geluiden om de boodschap te versterken en het verhaal te ondersteunen.
- Bepalen van een standpunt en dit onderbouwen met geschikte bronnen en argumenten.
- Diverse digitale tools gebruiken op een bewuste manier.
- Rekening houden met verschillende perspectieven.

Benodigheden

- Computer, laptop of tablet met internetverbinding en software
- Notitieboekjes

Tijdsframe

Voor een volledig en zorgvuldig uitgevoerd *Educational Digital Storytelling*-project, inclusief alle stappen, is het aanbevolen om minimaal 10 lesuren te voorzien.

In wat volgt, nemen we je stap voor stap mee door een vast stramien van *Educational Digital Storytelling*^(10; 43). In de kaders reiken we voorbeelden aan die je op weg kunnen helpen.

Pas het aan waar nodig, zodat het perfect aansluit bij jouw school, leerlingen, thema of voorkeuren. Denk na over manieren om het werk van leerlingen te presenteren in een bredere context, zodat hun stem ook écht een impact heeft. Dat kan klein, met collega's of medeleerlingen, of groter, door ook familie, buurtorganisaties of beleidsmakers uit te nodigen.

→ **Bepaal als leerkracht of het digitaal verhaal een individuele of groepsopdracht is.**

1

STAP 1: INTRODUCTIE

Leg uit wat *Educational Digital Storytelling* is en licht de volgende punten toe:

- Wat is het thema/onderwerp van onze *Educational Digital Storytelling*?
Het is belangrijk om een thema te kiezen dat leerlingen aanspreekt of waarmee ze zich kunnen identificeren. Zo wordt het een betekenisvol project voor hen..
- Hoe gaan we te werk? Wanneer gaan we hieraan werken? Maak een duidelijke planning.
- Waar moet ons project toe leiden? Wat is het doel? Wat gaan we uiteindelijk presenteren?

2

STAP 2: MODELING: VERKEN INSPIRERENDE VOORBEELDEN

Leerlingen maken kennis met *Educational Digital Storytelling*.

Toon een inspirerend voorbeeld van een educatief digitaal verhaal:

scan of klik op de QR-code.

Geef richtvragen mee voor observatie en laat de leerlingen deze beantwoorden in hun notitieboekje.

Mogelijke observatievragen zijn:

- Wat valt je op in het verhaal? Wat vond je mooi of juist minder mooi?
- Welke elementen spreken je aan en waarom? Let op geluid, kleurgebruik, locatie, camerastandpunt en -afstand.
- Hoe trekt compositie de aandacht?
- Welke elementen inspireren je en zou je willen toepassen in je eigen digitale verhaal?

3

STAP 3: BEPAAL HET PERSPECTIEF

Laat de leerlingen nadenken over wat zij willen vertellen voordat ze aan de slag gaan. Laat ze de antwoorden op deze vragen noteren in hun notitieboekje.

- Welke hoofdvraag moet er beantwoord worden in mijn digitale verhaal?
- Wat wil ik vertellen, en aan wie? Voor wie is mijn verhaal bedoeld?
- Wat vind ik zelf van het onderwerp? Welk standpunt neem ik in?
- Waarom wordt dit verhaal verteld?

4

STAP 4: ONDERBOUW HET PERSPECTIEF

Afhankelijk van de beginsituatie van de klas zorg je voor instructie en/of het (verder) inoefenen van relevante vaardigheden zoals online zoekstrategieën (met taken zoals het selecteren van een geschikte database, het formuleren van een zoekopdracht, het uitvoeren van een zoekopdracht en het selecteren en verwerken van resultaten...).

Leerlingen verzamelen informatie om hun verhaal te onderbouwen met feiten, voorbeelden en bronnen. Ze gaan inhoudelijk invullen wat ze willen vertellen en onderzoek doen naar het onderwerp. Zo zorgen ze ervoor dat hun verhaal stevig en geloofwaardig is.

Je kan je leerlingen informatiebronnen aanreiken of ze zelf informatie laten opzoeken.

Wanneer leerlingen bijvoorbeeld een digitaal verhaal maken met het thema “erfgoed uit de omgeving/ uit het eigen leven”, kunnen zij informatie opzoeken over een monument om het te situeren. Waar staat het? Waarover gaat het? Wat valt op aan de vorm? Welke gevoelens roept het op? En bovendien, wie “gebruikt” het monument (waarvoor): welke personen of groepen houden er bv. een herdenkingsceremonie, protestactie ...?

Laat leerlingen hun bronnen opslaan in een map met een duidelijke bestandsnaam, zodat ze deze later makkelijk terugvinden en correct kunnen verwerken in hun verhaal.

5

STAP 5: SCRIPT

Bespreek klassikaal de structuur van een verhaal en maak het drieluik zichtbaar:

- De inleiding of situering introduceert het onderwerp.
- Het midden bekijkt het onderwerp van verschillende kanten en de bronnen die werden geraadpleegd.
- Het einde omvat de climax, een samenvattende afsluiting. Laat leerlingen aan de hand van hun verzamelde informatie een script maken voor hun digitaal verhaal. Benadruk dat het perspectief van de leerling hier naar voor moet komen.

De ontwikkeling van een script is een iteratief proces dat zich herhaalt in stappen waarbij elke herhaling gebruikt wordt om te verbeteren, bij te sturen of te verdiepen. Bouw hier dus voldoende tijd voor in en voorzie voldoende (peer) feedback.

6

STAP 6: BEELDENBANK

Laat de leerlingen beelden zoeken en gebruiken die hun verhaal versterken. Het kan gaan om (al dan niet zelfgemaakte) foto's, tekeningen, kaarten, strips... Laat ze aan de gekozen beelden tekst toevoegen om hun boodschap zichtbaar te maken.

Zorg ervoor dat leerlingen bij het selecteren van beelden het auteursrecht respecteren. Voor aanvullende informatie over het gebruik van beeldmateriaal, raden we je aan om ons kompas ‘**Ethisch handelen**’ door te nemen.

Laat leerlingen hun media overzichtelijk opslaan met duidelijke, beschrijvende bestandsnamen, zodat ze deze altijd makkelijk kunnen terugvinden en correct kunnen verwerken in hun verhaal.

Indien dit wat stroef verloopt, kan je leerlingen dit proces creatief laten inoefenen, bijvoorbeeld met Blikvanger Battle:

- Geef de leerlingen een reeks uiteenlopende beelden, leg deze vooraan in de klas.
- Vraag hen om individueel of in duo's om beurt naar voor te komen en een beeld te kiezen dat hen het meest opvalt.
- Laat hen kort reflecteren: “Wat valt jou vooral op in deze foto?”, “Welke emoties roept dit beeld bij jou op?”, “Welke kleuren zie je en hoe maken deze het beeld sterker?”, “Waar kijk je als eerste naar?”, “Wat zou er net voor of na dit beeld gebeurd zijn?”...
- Laat de leerlingen hun meningen kort voorstellen aan de rest van de groep.

7

STAP 7: STORYBOARD

Leerlingen combineren hun script (stap 5) en beeldenbank (stap 6) in een visueel overzicht waarin scène voor scène aangegeven wordt welke tekst, afbeeldingen en bronvermeldingen gebruikt worden. Zo komen ze tot een storyboard, de basis voor hun educatief digitaal verhaal.

Het storyboard moet overzichtelijk blijven en zich richten op de essentie van de boodschap (geïdentificeerd in stap 3). Laat hen erop letten dat het verhaal niet overladen wordt met details en dat tekst en beeld elkaar versterken.

Om het verhaal overtuigend te maken, besteden leerlingen aandacht aan de drie overtuigingspijlers:

- Logos (logica): Het verhaal moet een duidelijke en samenhangende opbouw hebben. Laat leerlingen nadenken over een logische volgorde.
- Pathos (emotie): Moedig hen aan om beelden en taal te gebruiken die de doelgroep aanspreken en emoties oproepen.
- Ethos (geloofwaardigheid): Laat leerlingen nadenken over hoe ze deskundigheid uitstralen, bijvoorbeeld door correcte informatie, een overtuigende vertelstijl en goed gekozen bronnen.

Leerlingen moeten gemakkelijk aanpassingen aan hun storyboard kunnen maken, zorg er dus voor dat ze regelmatig hun werk opslaan.

8

STAP 8: SOFTWARE

Kies een geschikt softwareprogramma en oefen het gebruik ervan in met je leerlingen, rekening houdend met hun niveau.

Gebruik programma's die geïnstalleerd kunnen worden op een desktop- of laptopcomputer, een grafische gebruikersomgeving (webapplicaties) of mobiele apps. Er zijn verschillende tutorials voor beginners online beschikbaar.

Je kan bijvoorbeeld een digitaal verhaal maken met PowerPoint. In dat geval zijn er bij exporteren twee opties:

- Sla de PowerPointpresentatie op en exporteer het bestand naar een videobestand, type .mp4 of .wmv.
- Sla de PowerPointpresentatie op in een bestand van het type .ppsx. Dat zorgt voor een diavoorstelling.

Dit hoeft zeker niet af te schrikken, zelfs jonge kinderen kunnen al digitale verhalen maken met gebruik van software! Zo kan je bijvoorbeeld met leerlingen uit het lager onderwijs een eenvoudige digitale vertelling maken met PowerPoint, waarbij ze dia's vullen met tekeningen, foto's, korte zinnestjes en hun eigen ingesproken tekst.

Na het installeren van en het oefenen met de software brengen leerlingen ingrediënten uit de voorgaande stappen samen om ze te integreren in de geselecteerde softwaretool. Zorg ervoor dat het digitaal verhaal kan worden bekeken op een computer of een ander apparaat dat geschikt is om videobestanden af te spelen.

9

STAP 9: EIGEN STEM

Laat leerlingen hun tekst inspreken met de spraakopnamefunctie van een smartphone of laptop.

De eigen stem van de leerling voegt een persoonlijke toets toe aan het digitaal verhaal.

10

STAP 10: SOUNDTRACK (optioneel)

Laat leerlingen muziek kiezen die de sfeer van het verhaal versterkt en aansluit bij de verhaallijn. Een goed gekozen soundtrack ondersteunt het digitaal verhaal en zet de juiste toon.

11

STAP 11: ALLES SAMENVOEGEN

Leerlingen brengen elementen uit de voorgaande stappen samen om ze te integreren in de geselecteerde softwaretool. Waak erover dat de vooropgestelde duur van het digitaal verhaal, doorgaans zo'n 2 à 10 minuten, niet overschreden wordt.

12

STAP 12: DELEN MET ANDEREN

Laat leerlingen hun digitale verhaal presenteren aan de rest van de klas. Na elke presentatie kan er ruimte zijn voor een korte bespreking. Het is uiteraard ook mogelijk om de digitale verhalen verder te delen, bijvoorbeeld via het SmartSchoolplatform.

13

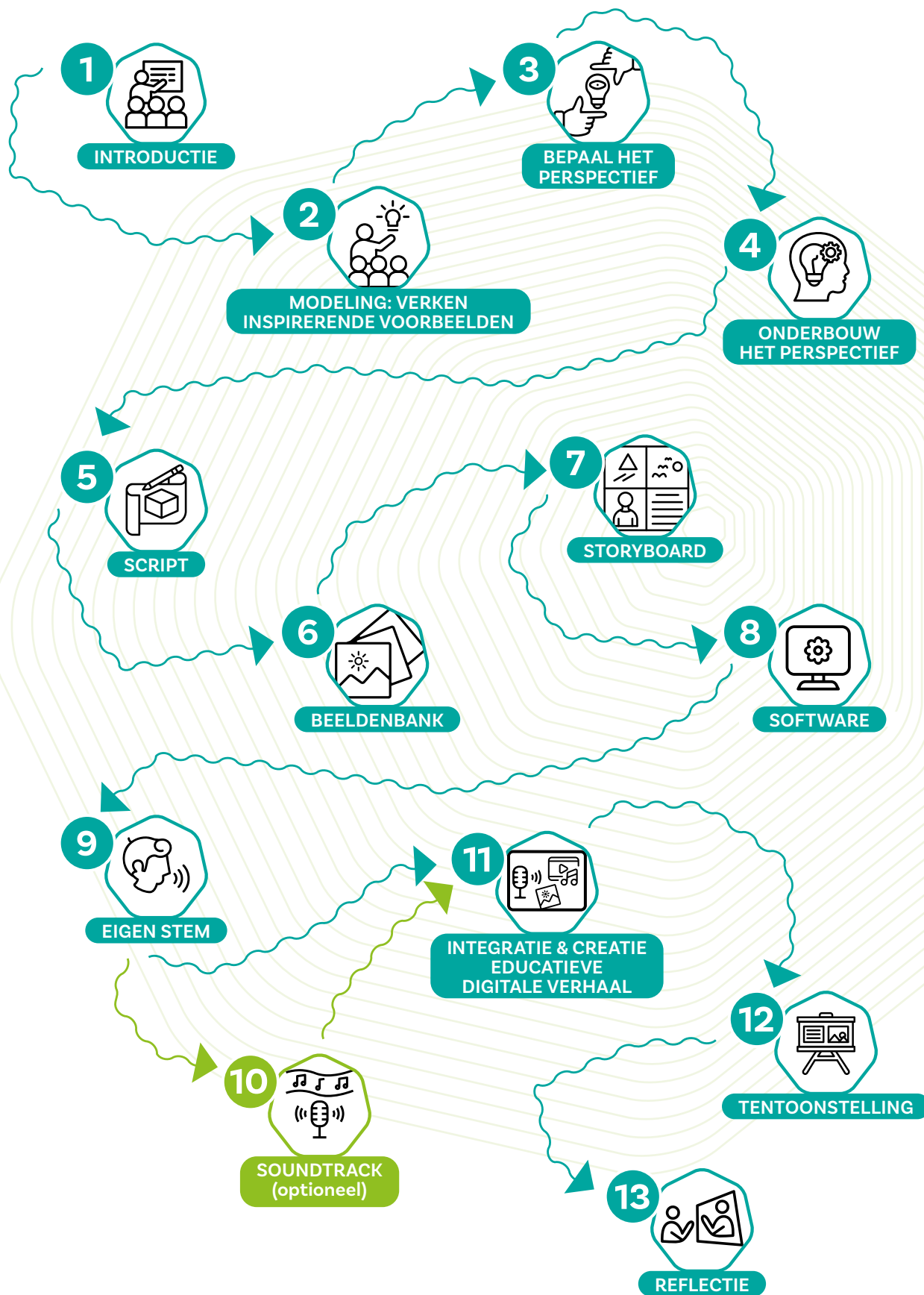
STAP 13: REFLECTIE

Plan een reflectiemoment aan het einde van het proces. Laat leerlingen nadenken over verschillende aspecten. Je kan dit klassikaal bespreken, of leerlingen hun reflecties laten noteren in hun notitieboekje.

Mogelijke reflectievragen:

- Wat zou je veranderen om je verhaal nog sterker of structureel logischer te maken?
- Welk deel van je onderzoek vond je het meest waardevol voor je verhaal?
- Hoe heeft je onderzoek het verhaal sterker gemaakt?
- Wat zou je nu anders aanpakken als je weer onderzoek moest doen voor een ander verhaal?
- Als je dit proces opnieuw zou doen, wat zou je anders doen?

EDUCATIONAL DIGITAL STORYTELLING

SLIM PLANNEN

Gebruik deze bingokaart
als handige checklist bij elk
creatief project in je klas!

Vanbrabant, J., Strijbos, J., Emmers, E., & Vaesen, J. (2025).
Ver-beeld-ing: Een praktijkgids voor arts-based leren in de klas.
Bingokaart: Slim plannen..
Dit project is gerealiseerd met de steun van Leerpunt en de Vlaamse Overheid.

SLIM PLANNEN

Een goede voorbereiding is het halve werk. Als je *arts-based learning* in je klas wilt toepassen, helpt het om doordacht te plannen. Een slimme planning zorgt ervoor dat je creatieve activiteiten haalbaar blijven binnen je drukke lesrooster. Het helpt je ook om flexibel om te gaan met tijd, materialen en onverwachte wendingen.

Je bent slim bezig met plannen als je deze vakjes kunt afvinken:

- ☐ Ik heb een haalbare en duidelijke tijdlijn gemaakt, met stappen en deadlines.
- ☐ Ik heb per onderdeel heldere doelen bepaald.
- ☐ Ik heb al het nodige materiaal, tools en inspiratiebronnen klaarliggen.
- ☐ Ik heb ingeschat hoeveel tijd elke taak (ongeveer) vraagt.
- ☐ Ik heb extra tijd voorzien voor onverwachte vertragingen of problemen.
- ☐ Ik heb ruimte ingepland om inspiratie op te doen (bv. kunst bekijken, lezen of gesprekken voeren).
- ☐ Ik heb momenten voorzien om tussentijds te evalueren en bij te sturen.
- ☐ Ik heb rekening gehouden met andere schoolactiviteiten en verplichtingen.
- ☐ Ik heb tijd voorzien voor afronding, presentatie en reflectie.

BINGOKAART

VEILIG LEREN

Gebruik deze bingokaart om bewust werk te maken van een warme en veilige klasomgeving voor kunstzinnige projecten.

Vanbrabant, J., Strijbos, J., Emmers, E., & Vaesen, J. (2025).
Ver-beeld-ing: Een praktijkgids voor arts-based leren in de klas.
Bingokaart: Veilig leren.
Dit project is gerealiseerd met de steun van Leerpunt en de Vlaamse Overheid.

BINGOKAART

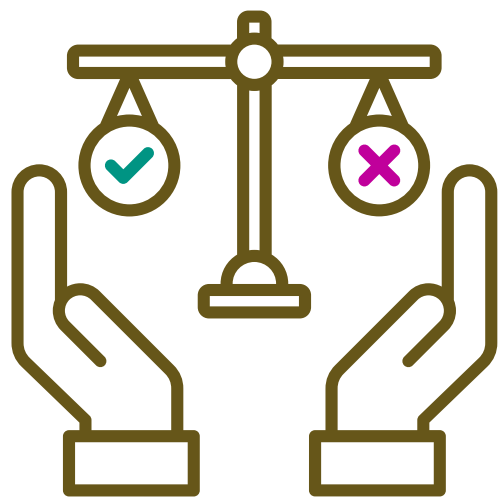
VEILIG LEREN

Een succesvolle implementatie van *arts-based learning* begint met het creëren van een veilige en ondersteunende leeromgeving. In zo'n omgeving voelen leerlingen zich vrij om zich te uiten en samen te werken zonder angst voor negatieve reacties. Dit bevordert niet alleen hun creatieve en emotionele ontwikkeling, maar zorgt er ook voor dat ze zich gehoord en gerespecteerd voelen.

Je zorgt voor een veilige leeromgeving als je dit kunt afvinken:

- ☐ Ik heb duidelijke, haalbare én motiverende doelen opgesteld die richting geven.
- ☐ Ik heb mijn lessen goed voorbereid, zodat tijd en materialen efficiënt worden gebruikt.
- ☐ Ik begeleid mijn leerlingen actief en geef ondersteunende, opbouwende feedback.
- ☐ Ik geef ruimte aan echte gevoelens, verhalen en ideeën van leerlingen.
- ☐ Ik betrek leerlingen actief en geef hen verantwoordelijkheid.
- ☐ Ik neem tijd om dieper in te gaan op het creatieve proces, niet alleen op het resultaat.
- ☐ Ik stimuleer een open en respectvolle gesprekscultuur in de klas.
- ☐ Ik prikkel nieuwsgierigheid en laat leerlingen nieuwe dingen proberen.
- ☐ Ik help hen om uitdagingen te zien als kansen om te groeien.

KOMPAS ETHISCH HANDELEN

KOMPAS ETHISCH HANDELEN

In *Arts-Based Learning* brengen leerlingen hun ideeën, gevoelens en ervaringen in beeld of in verhaal. Ze gaan aan de slag met persoonlijke thema's, maatschappelijke kwesties en gedeelde toekomst-dromen. Dat is krachtig én gevoelig.

Leerkrachten vragen zich dan ook terecht af:

- ☐ Wat als er gevoelige info gedeeld wordt?
- ☐ Hoe bescherm ik mijn leerlingen (en mezelf)?
- ☐ Wat mag ik publiceren of tentoonstellen?
- ☐ Hoe zorg ik dat iedereen zich veilig voelt?
- ☐ Wat doe je als leerlingen niet in beeld willen of mogen komen?

Wat kan jij als leerkracht doen?

- ☐ Wees een gids, geen beoordelaar van gevoelens of waarheden.
- ☐ Creëer een open sfeer waarin leerlingen durven vragen: "Mag dit?", "Is dit oké?", "Wat als iemand dit kwetsend vindt?"
- ☐ Bespreek samen lastige vragen. Laat zien dat ethische keuzes geen regels zijn, maar een proces.

Privacy en toestemming: wat mag je WEL/NIET tonen?

Vraag altijd expliciete toestemming voor het gebruik van herkenbare beelden (van leerlingen, ouders, leerkrachten of derden). Gebruik indien nodig toestemmingsformulieren.

Maak bij herkenbare gezichten altijd gebruik van het principe: "niet zonder toestemming".

Leer leerlingen hoe ze zelf toestemming vragen, ook van elkaar.

Leer leerlingen over Creative Commonslicenties voor externe beelden/muziek, zeker bij *Educational Digital Storytelling*.

Geen foto's of video's van leerlingen online plaatsen zonder toestemming van ouders én leerlingen zelf.

Geen gevoelige inhoud (bv. trauma's, conflicten) publiek delen zonder goed overleg en toestemming.

TIP!

Gebruik het GDPR-overzicht voor scholen:
scan of klik op de QR-code

Veilige ruimte en vrijwilligheid

Bespreek op voorhand met leerlingen:

- Wat wil je delen? Wat liever niet?
- Wat als iets gevoelig ligt?

Formuleer samen klasafspraken voor veiligheid en respect.

Geen leerling verplichten om persoonlijke info, foto's of verhalen te delen.

Vertegenwoordiging en stereotypering

Help leerlingen kritisch nadenken over wie er wel/niet zichtbaar is in hun beelden of verhalen.

Laat reflecteren: "Vertel ik dit verhaal vanuit mijn eigen perspectief of over iemand anders?"

Moedig hen aan om diverse stemmen en realiteiten te tonen – niet enkel clichés.

Geen verhalen/perspectieven gebruiken zonder dat de leerling dit zelf wil delen.

Niet zomaar verhalen van anderen (vrienden, medeleerlingen, gemeenschappen) in beeld brengen zonder overleg of toestemming.

TIP voor reflectie!

Reflectiekaart of oefening inbouwen:
"Wat deel ik graag?", "Wat houd ik liever voor mezelf?"

Praktijkvoorbeeld

Een leerling toont armoede in haar buurt. Vraag:
"Is dit jouw verhaal of dat van iemand anders, en hoe kunnen we dit respectvol tonen?"

ETHISCH HANDELEN

WAT WEL en WAT NIET DOEN

Reflectie en emotionele impact

-

Voorzie reflectiemomenten:

 - Hoe voelde het om dit verhaal te maken?
 - Heeft iemand iets gedeeld dat je raakt?
-

Wees als leerkracht alert voor signalen van ongemak of overbelasting.
-

Voorzie een moment van naverwerking, zeker wanneer persoonlijke verhalen publiek gedeeld worden, zoals bij een tentoonstelling of presentatie.
-

Geen emotioneel beladen projecten starten zonder opvolging of ruimte voor gesprek.

TIP voor reflectie!

Gebruik de vraag “Wat wil ik dat het publiek voelt of begrijpt na mijn verhaal?” - dat geeft eigenaarschap én grenzen aan.

Delen met een publiek: hoe en met wie?

-

Laat leerlingen mee bepalen wat ze willen tonen én aan wie.
-

Bied opties aan:

 - Alleen binnen de klas
 - Ook ouders of externen
 - Online delen via een platform
-

Laat leerlingen presentaties voorbereiden en oefenen.
-

Geen beelden of verhalen publiek maken zonder toestemming of zonder overleg over impact.

Voorbeeldzin om te gebruiken:

“Als we dit tonen aan ouders of beleidsmakers, wat willen we dat zij meenemen? Wat willen we liever niet dat zij zien of weten?”

Jouw rol als leerkracht: gids, geen censor. *Arts-Based Learning* draait rond autonomie, stem geven en expressie. Maar jij bent wel de bewaker van veiligheid, respect en ethiek.

FRUSTRATIE OMZETTEN IN KANSSEN

Deze kaart helpt je om stil te staan bij hoe je betrokkenheid van leerlingen serieus neemt – niet alleen tijdens, maar ook na een creatief project.

Vanbrabant, J., Strijbos, J., Emmers, E., & Vaesen, J. (2025).
Ver-beeld-ing: Een praktijkgids voor arts-based leren in de klas.
Dialoogkaart: Frustratie omzetten in kansen.
Dit project is gerealiseerd met de steun van Leerpunt en de Vlaamse Overheid.

FRUSTRATIE OMZETTEN IN KANSSEN

Casus

In een klas in het secundair onderwijs werken leerlingen aan een *arts-based learning* project over de digitalisering van hun leeromgeving. Ze praten open met elkaar over dingen die hen frustreren, zoals de druk van het leerplatform, de toon van online feedback en hoe haalbaar de deadlines zijn voor verschillende vakken. Ze denken samen na over oplossingen en presenteren hun ideeën met trots aan het schoolteam. Hun leerkrachten reageren enthousiast, maar daarna ... blijft het stil. Er verandert niets.

De leerlingen zijn teleurgesteld. Ze hebben zich hard ingezet en kwetsbaar opgesteld, maar voelen zich niet gehoord. Het lijkt alsof hun inspanningen geen verschil maken.

Conclusie: De leerlingen voelen zich niet gehoord, omdat hun voorstellen niet vertaald worden in concrete veranderingen.

Vragen om over na te denken - alleen of samen met collega's

- ☐ Hoe kan je leerlingen vooraf duidelijke verwachtingen geven over wat er met hun input zal gebeuren?
- ☐ Wat kan je doen om ervoor te zorgen dat hun stem écht meetelt bij beslissingen, en niet alleen een symbolische rol krijgt?
- ☐ Hoe zorg je ervoor dat je de voorstellen van leerlingen opvolgt en bespreekt, ook als ze niet allemaal uitvoerbaar zijn?
- ☐ Hoe laat je leerlingen weten wat er wél of niet met hun ideeën is gebeurd?
- ☐ Wat kun jij doen zodat leerlingen zich gewaardeerd en erkend voelen, zelfs als niet alles verandert?

GESPREKKEN STIMULEREN

Deze kaart nodigt uit om stil te staan bij je rol als begeleider en bij het evenwicht tussen vrijheid geven en richting bieden.

Vanbrabant, J., Strijbos, J., Emmers, E., & Vaesen, J. (2025).
Ver-beeld-ing: Een praktijkgids voor arts-based leren in de klas.
Dialoogkaart: Gesprekken stimuleren.
Dit project is gerealiseerd met de steun van Leerpunt en de Vlaamse Overheid.

GESPREKKEN STIMULEREN

Casus

In een lagere schoolklas starten leerlingen een *arts-based learning* project rond het thema identiteit. In het begin is iedereen enthousiast, maar bij de presentaties nemen vooral de mondige leerlingen het woord. Ze vertellen vlot over hun werk en hun keuzes. De minder mondige leerlingen komen ook aan bod, maar hun inbreng blijft beperkt. Ze praten kort en oppervlakkig, en hebben het moeilijk om zich uit te drukken zelfs als ze worden aangemoedigd om meer te vertellen.

Achteraf geven deze leerlingen aan dat ze zich niet echt betrokken voelden. Ze leerden weinig van de gesprekken in de klas en voelden zich soms buitenstaanders.

Conclusie: De gesprekken tijdens het project werden niet voldoende begeleid. Daardoor kregen vooral de mondige leerlingen ruimte om zich uit te drukken, terwijl anderen zich niet gehoord voelden. Zo gingen waardevolle perspectieven verloren.

Vragen om over na te denken – alleen of samen met collega's

- ☐ Welke strategieën kun je gebruiken om alle leerlingen te betrekken bij gesprekken?
- ☐ Hoe zorg je voor werkvormen waarin iedereen actief kan deelnemen?
- ☐ Hoe kan je ervoor zorgen dat alle leerlingen zich uitgenodigd voelen om hun ideeën te delen, zowel tijdens het werken als bij de presentatie?

MET MACHT OMGAAN

Deze kaart nodigt uit om stil te staan bij je rol als begeleider en bij het evenwicht tussen vrijheid geven en richting bieden.

Vanbrabant, J., Strijbos, J., Emmers, E., & Vaesen, J. (2025).
Ver-beeld-ing: Een praktijkgids voor arts-based leren in de klas.
Dialoogkaart: Met macht omgaan.
Dit project is gerealiseerd met de steun van Leerpunt en de Vlaamse Overheid.

MET MACHT OMGAAN

Casus

Een klas in het secundair onderwijs werkt rond duurzaamheid in een *arts-based learning* project. De leerlingen krijgen in eerste instantie veel vrijheid om thema's als afval, duurzaam vervoer of een groene schoolomgeving uit te diepen en hun ideeën creatief vorm te geven. Ze zijn enthousiast en zetten zich in om originele oplossingen te ontwikkelen.

Na een tijdje merken de leerlingen op dat hun voorstellen steeds vaker subtiel worden bijgestuurd. De leerkracht stelt "praktischere" opties voor en duwt het project een bepaalde kant op.

Conclusie: In dit project waren de machtsverhoudingen niet in balans. De leerkracht stuurde het proces, waardoor leerlingen niet volledig hun eigen ideeën konden uitwerken.

Vragen om over na te denken – alleen of samen met collega's

- ☐ Hoe kunnen we leerlingen echt invloed geven, zodat hun ideeën iets veranderen – in de klas, de school of daarbuiten?
- ☐ Hoe kan je de ideeën van leerlingen serieus nemen en niet onbewust sturen in een richting die je beter uitkomt?
- ☐ Hoe leg je duidelijk uit waarom je de stem van je leerlingen belangrijk vindt – en wat je met hun inbreng zult doen?
- ☐ Wat kun je doen zodat leerlingen zich échte partners voelen in plaats van passieve deelnemers?

REFERENTIELIJST

- 1. Abbey, D., & Wansink, B. G. J. (2022). Brokers of multiperspectivity in history education in post-conflict societies. *Journal of Peace Education*, 19(1), 67-90. <https://doi.org/10.1080/17400201.2022.2051002>
2. Aerila, J.A., Rönkkö, M.L., Grönman, S. (2019). Arts-Based Activities and Stories Convey Children's Learning Experiences. In: Kerry-Moran, K.J., Aerila, J.A. (eds) *Story in Children's Lives: Contributions of the Narrative Mode to Early Childhood Development, Literacy, and Learning. Educating the Young Child*, vol 16. Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-19266-2_17
- 3. Alexander, R. (2017). *Towards Dialectic Teaching: Rethinking Classroom Talk* (5de editie). Edition York: Dialogos.
4. Bamford A. (2012). Arts and cultural education in Norway 2010–2011. Bodø: Nasjonalt senter for kunst og kultur i opplæringen, Universitetet i Nordland. <https://kunstkultursenteret.no/wp-content/uploads/2019/01/Kunst-og-kulturopplæring-i-Norge-2010-2011.pdf>
5. Banaszewski, T. (2005). Digital storytelling, supporting digital literacy in grades 4-12. A thesis presented to the academic Faculty, Georgia Institute of Technology. <https://repository.gatech.edu/server/api/core/bitstreams/f0c54fe5-0ca8-4a1f-9bc3-a635991b46f7/content>
6. Benammar, K., Snoek, M., Dale, L., Juist, N., Meeder, S., Poortinga, J., van Schaik, M., & Juist, N. (2006). *Leren met toekomstscenario's: scenarioleren voor het hoger onderwijs*. <https://research.hva.nl/en/publications/leren-met-toekomstscenarios-scenarioleren-voor-het-hoger-onderwijs>
- 7. Bergmark, U., & Westman, S. (2018). Student participation within teacher education: emphasising democratic values, engagement and learning for a future profession. *Higher Education Research & Development*, 37(7), 1352-1365. <https://doi.org/10.1080/07294360.2018.1484708>
8. Bollen, S. (2024). *Sleutels tot historisch denken: Handboek vakdidactiek geschiedenis* (1e editie). Owl Press.
9. Boucher, M.L. (2018). *Participant Empowerment Through Photo-elicitation in Ethnographic Education Research. New perspectives and approaches in educational and social research*. Springer.
- 10. Callens, J. C., Elen, J., & Lambert, J. (2009). Digital storytelling, de 'Lou Reed' onder de onderwijsmethodieken? *Velon Tijdschrift voor Lerarenopleiders*, 30(2), 22-25.
- 11. Chio, V. C. M., & Fandt, P. M. (2007). Photovoice in the Diversity Classroom: Engagement, Voice, and the 'Eye/I' of the Camera. *Journal of Management Education*, 31(4), <https://doi.org/10.1177/1052562906288124>
- 12. Coemans, S., & Hannes, K. (2017). Researchers under the spell of the arts: Two decades of using arts-based methods in community-based inquiry with vulnerable populations. *Educational Research Review*, 22, 34-49. <https://doi.org/10.1016/j.edurev.2017.08.003>
13. Cooper, A., Searle, M., MacGregor, S., & Kukkonen, S. (2023). The audacity of imagination: Arts-informed approaches to research and co-production. In *Who Really Cares about Using Education Research in Policy and Practice? Developing a Culture of Research Engagement*. OECD Publishing, Paris, France. <https://doi.org/10.1787/bc641427-en>
14. Cornelissen, E. & Tency, I. (2024). *Grote vragen van kleine kinderen. Praten over gevoelige thema's*. Owl Press.
15. Couttenier, M., Standaert, N., & Van Nieuwenhuysse, K. (2018). *Historisch denken* (Nr. 3). Universitaire Pers Leuven.
16. Deasy, R. J. (Ed.). (2002). *Critical Links: Learning in the Arts and Student Academic and Social Development*. Arts Education Partnership. <https://eric.ed.gov/?id=ED466413>
17. De Vries, E., & Lemmens, A. (2012). Digital storytelling in de Pabo: Lou Reed rocks! *Velon Tijdschrift voor Lerarenopleiders*, 33(3), 39-45.
18. Fenshan-Smith, A. (2024, November 29). Photovoice: aims, opportunities and ethical reflections in practice. [Workshop]. Photovox: Use of photo for/by youth/ed research, Nanterre, France. <http://hdl.handle.net/1942/45099>
19. Fielding, M. (2011). Patterns of Partnership: Student Voice, Intergenerational Learning and Democratic Fellowship. In N. Mockler, & J. Sachs (Eds.), *Rethinking Educational Practice through Reflexive Inquiry. Essays in Honour of Susan Groundwater-Smith* (pp. 61-76). Springer Netherlands. https://doi.org/10.1007/978-94-007-0805-1_5
20. Freire, P. (1970). *Pedagogy of the Oppressed*. Herder and Herder.
21. Greene, S., Burke, K. J., & McKenna, M. K. (2018). A Review of Research Connecting Digital Storytelling, Photovoice, and Civic Engagement. *Review of Educational Research*, 88(6), 844-878. <https://doi.org/10.3102/0034654318794134>
22. Hart, R. (1992). *Children's Participation: From Tokenism to Citizenship*. Florence: UNICEF Innocenti Research Centre.
23. Hart, R. A. (2008). Stepping Back from 'The Ladder': Reflections on a Model of Participatory Work with Children. In A. Reid, B. B. Jensen, J. Nikel, & V. Simovska (Eds.), *Participation and Learning* (pp. 19-31). Springer Netherlands. https://doi.org/10.1007/978-1-4020-6416-6_2
24. Hergenrather, K. (2009). Photovoice as Community-Based Participatory Research: A Qualitative Review. *American Journal of Health Behavior*, 33(6), 10.5993/ajhb.33.6.6
- 25. Hermans, K., Saenen L., Everaert L., Vaes M., Pirson, L., Stevens R., & Emmers E. (2024). *Shaping Desirable Futures: Participatory Tools for Inclusive Education Policy*. Hasselt University. <https://doi.org/10.5993/ajhb.33.6.6>
26. Isaacs, M.-A., Tondeur, J., & Vaesen, J. (2024). Digital storytelling in teacher education: Developing pre-service teachers' critical thinking. *Australasian Journal of Educational Technology*, 40(3), 92-109. <https://doi.org/10.14742/ajet.9258>
27. Klijnstra, T., Stoel, G. L., Ruijs, G. J. F., Savenije, G. M., & Van Bostel, C. A. M. (2023). Toward a framework for assessing the quality of students' social scientific reasoning. *Theory & Research in Social Education*, 51(2), 173-200. <https://doi.org/10.1080/00933104.2022.2132894>
28. Lehtikoinen, K., & Tuittila, S. (2024). Arts based approaches for futures workshops: Creating and interpreting artistic futures images. *Futures & Foresight Science*, 6(3), e182. <https://doi.org/10.1002/ffo2.182>
29. Meltzer, C., & Schwencke, E. (2020). Arts-based learning in vocational education: Using arts-based approaches to enrich vocational pedagogy and didactics and to enhance professional competence and identity. *Journal of Adult and Continuing Education*, 26(1), 6-24. <https://doi.org/10.1177/1477971419846640>

Wil je je graag verder verdiepen in arts-based learning?
Dan raden we je deze werken zeker aan.

30. Meltzer C. (2022). What Matters? Empowering Non-Artists to Use Arts-Based Learning: Leading Developmental Projects in Schools and Workplaces. *Organizational Aesthetics*, 11(1), 98119. <https://oa.journals.publicknowledgeproject.org/index.php/oa/article/view/253>
31. Messiou, K. & Bui, L. (2020). Reaching the 'hard to reach': Inclusive responses to diversity through child-teacher dialogue Inclusive Inquiry A step-by-step guide for teachers. Southampton, University of Southampton. The Print Centre. https://reachingthehardtoreach.eu/wp-content/uploads/2018/11/re_hare_draft-inclusive-inquiry-guide-english.pdf
32. Messiou, K., De Los Reyes, J., Potnis, C., Dong, P., & Rwang, V. K. (2024). Student voice for promoting inclusion in primary schools. *International Journal of Inclusive Education*, 1-15. <https://doi.org/10.1080/13603116.2024.2317729>
33. Miller, E. (2014). *Arts-Based Literacy Learning: Teaching for Creativity and Reflection in K-8 Classrooms*. Routledge.
34. Mitchell, C. (2008). Getting the picture and changing the picture: visual methodologies and educational research in South Africa. *South African Journal of Education*, 28, 365-383. 10.15700/saje.v28n3a180
35. Mitra, D. (2018). Student voice in secondary schools: The possibility for deeper change. *Journal of Educational Administration*, 56(5), 473-487. <https://doi.org/10.1108/JEA-01-2018-0007>
36. Møller-Skau, M., & Lindstøl, F. (2022). Arts-based teaching and learning in teacher education: "Crystallising" student teachers' learning outcomes through a systematic literature review. *Teaching and Teacher Education*, 109, 103545. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2021.103545>
37. OECD. (2019). *OECD Future of Education and Skills 2030, Conceptual learning framework*.
38. Parker, W. C. (2021). Structured academic controversy: What it can be. *Making discussions work*, 73-89. https://education.washington.edu/sites/default/files/284/Parker_SAC_0.pdf
39. Parra, S. L., Wansink, B. G. J., Bakker, C., & Van Liere, L. M. (2023). Teachers stepping up their game in the face of extreme statements: A qualitative analysis of educational friction when teaching sensitive topics. *Theory & Research in Social Education*, 51(2), 201-232. <https://doi.org/10.1080/00933104.2022.2145923>
40. Pearson, K.R., Backman, M., Grenni, S., Moriggi, A., Pisters, S., Vrieze de, A. (2018). *Arts-Based Methods for Transformative Engagement: A Toolkit*. Wageningen: SUSPLACE. <https://doi.org/10.18174/441523>
41. Peppler, K., Dahn, M., & Ito, M. (2022). Connected Arts Learning: Cultivating Equity Through Connected and Creative Educational Experiences. *Review of Research in Education*, 46(1), 264-287. <https://doi.org/10.3102/0091732X221084322>
42. Pulinx R. (2024, november). Moeilijke thema's bespreekbaar maken in de klas. PowerPoint-presentatie.
43. Robin, B. R. (2016). The power of digital storytelling to support teaching and learning. *Digital education review*, (30), 17-29. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1125504.pdf>
44. Saunders, J.N. (2021). The power of the arts in learning and the curriculum: a review of research literature. *Curriculum Perspectives* 41, 93-100. <https://doi.org/10.1007/s41297-021-00138-4>
45. Schuitema, J., Radstake, H., van de Pol, J., & Veugelers, W. (2018). Guiding classroom discussions for democratic citizenship education. *Educational Studies*, 44(4), 377-407. <https://doi.org/10.1080/03055698.2017.1373629>
46. Schwab, H. (2006). *Leren met toekomstscenario's* [PDF]. Stichting Digitale Universiteit. <https://reflectiesite.nl/wp-content/uploads/2016/02/LerenmetToekomstscenarios.pdf>
47. Seiler, G. (2011). Reconstructing Science Curricula Through Student Voice and Choice. *Education and Urban Society*, 45(3), 362-384. <https://doi.org/10.1177/0013124511408596>
48. Shier, H. (2001). Pathways to participation: Openings, opportunities and obligations. *Children & Society*, 15(2), 107-117. <https://doi.org/10.1002/chi.617>
49. Smets, W. & Ravensberg, T. (2024). Teacher agency van docenten burgerschap bij lessen over controversiële onderwerpen. *Tijdschrift voor didactiek van de Mens- en Maatschappijvakken*, 9, 6-34. <https://dimensies.nu/wp-content/uploads/2024/12/dimensies9-dec24.pdf>
50. Spelen met Ruimte. (2017). *Deep Democracy tools & gespreksmodel*. <https://www.spelenmetruimte.nl/deep-democracy-tools-gespreksmodel/>
51. Strijbos, J., & Engels, N. (2024). A Multifaceted Portrait of Students' Connectedness to Urban Schools. *Urban Education*, 59(5), 1489-1522. <https://doi.org/10.1177/00420859221081769>
52. Tumanyan, M., & Huuki, T. (2020). Arts in working with youth on sensitive topics: A qualitative systematic review. *International Journal of Education Through Art*, 16(3), 381-397. https://doi.org/10.1386/eta_00040_1
53. Vaesen, J., Jaumain, S., Degryse, I., Jacobs, D., & Wayens, B. (2024). Van QR-code tot verwijdering: Debat over de symbolen van een omstreken verleden in de Brusselse openbare ruimte. *Brussels Studies*, 197. <https://doi.org/10.4000/12lww> <https://journals.openedition.org/brussels/7980>
54. Vaesen, J., & Strijbos, J. (2024). *Burgerschap in geschiedenisonderwijs*. In S. Bollen (Ed.), *Sluutels tot historisch denken: Handboek vakdidactiek geschiedenis* (pp. 170-188). Owl Press.
55. Verloove, J., Van Wonderen, R., & Felten, H. (2020). *Theorieën en aanpakken van polarisatie*. Kennisplatform Integratie & Samenleving. <https://www.kis.nl/sites/default/files/2022-06/theorieen-en-aanpakken-van-polarisatie-uitgebreid.pdf>
56. Wang, C. C. (1999). Photovoice: A Participatory Action Research Strategy Applied to Women's Health. *Journal of Women's Health*, 8(2), <https://doi.org/10.1089/jwh.1999.8.185>
57. Wansink, B., Akkerman, S., Zuiker, I., & Wubbels, T. (2018). Where does teaching multiperspectivity in history education begin and end? An analysis of the uses of temporality. *Theory & Research in Social Education*, 46(4), 495-527. <https://doi.org/10.1080/00933104.2018.1480439>
58. Wu, J., & Chen, D.-T. V. (2020). A systematic review of educational digital storytelling. *Computers & Education*, 147, 103786. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2019.103786>

Wil je je graag verder verdiepen in arts-based learning?
Dan raden we je deze werken zeker aan.